

FYR Fellesfag, yrkesretting og relevans

Treffsikker undervisning

Lesing i norskfaget på yrkesfaglige programområder.

Lesesenteret
Universitetet i Stavanger

Innhald:

Føreord	4
Bruksrettleiing til heftet	5
Innleiing	6

Samansette tekstar

«Donald Duck»	10
AnnONSE mot langing frå Vinmonopolet	14
«Si nei, for svartel!» 1	17
«Si nei, for svartel!» 2	22
«Shit happens»	26

Samtidstekstar på bokmål

«Min venn TV»	33
«En liten krimfortelling» 1	36
«En liten krimfortelling» 2	39
«Til Asbjørnsen og Moe»	43
«Skoene»	46
«Min bestefars skam»	52
«Det er ingen som bryr seg»	56
«Rettsnotater: 22. juli-rettssaken, Oslo Tinghus 2012»	60

Samtidstekstar på nynorsk

«Ein ting» og «Asle har aldri lese ei bok»	64
«Kva tåler så lite at det knuser om du seier namnet på det?»	66
«Twitterforteljingar»	70
«Kjøtkverna»	73
«Billy the Kids samla verk»	78

Tekstsamling

«Si nei, for svartel!!!» av Danic, 59	84
«En liten krimfortelling!» av Atle Ness	86
«Det er ingen som bryr seg» av Ari Behn	89
«Rettsnotater» av Kristopher Schau	91
«Ein ting» og «Asle har aldri lese ei bok» av Jon Fosse	95
«Kva tåler så lite at det knuser om du seier namnet på det?» av Bjørn Sortland	96
«Kjøtkverna» av Agnes Ravatn	99

Føreord:

Ein særskilt takk til FYR-kordinatorane for norskfaget som har laga undervisningsopplegga. Dei som var kordinatorar våren 2014 då dette heftet blei planlagt og det første arbeidet byrja:

Bente Hermstad (Finnmark), Lillian Anderssen (Troms), Johanne Husum (Nordland), Elisabeth Aasen (Nord-Trøndelag), Linn Maria Magerøy-Grande (Sør-Trøndelag), Terese Aarsund Myklebust (Møre og Romsdal), Britt Iren Nordeide (Sogn og Fjordane), Roy Olav T. Øien (Hordaland), Linn Økland (Rogaland), Ingunn Hinna Thomassen (Vest-Agder), Anniken Solfeld Pedersen (Aust-Agder), Helga Marit Bolstad (Telemark), Bjørg Elin Kjendseth (Vestfold), Tomas Bjørnstad (Østfold), Eva Beate Dahle (Buskerud), Randulf Rønningen (Akershus), Monika Ellefsen (Oslo), Nina Larsen Ness (Oppland), Åse Mørch-Reiersen og Inger-Kristin Larsen Vie (begge Hedmark).

Eg har fått hjelp av mange flinke kollegaer ved Lesesenteret med å lage supplerande opplegg, revidere og korrekturlese: Kristine Gilje Skjæveland, Margrethe Sønneland, Ingeborg M. Berge og Edit Marie Asperanden. Takk også til Elisabeth Rongved og Trond Egil Toft for teknisk hjelp, samt til Margunn Mossige som prosjektleiar for oppdrag på Lesesenteret. Eventuelle feil i heftet er heilt og halde mitt ansvar.

Vi håpar du finn nytte og inspirasjon i FYR-heftet vårt. Hald fram med det gode arbeidet i skulen!

Lesesenteret, UiS, desember 2015

Hildegunn Støle

Lesesenteret

Bruksrettleiing til heftet:

1. Start med tekstar du likar sjølv – sjekk innhaldslista. Finn så ut om du har tilgang til teksten i dette heftet eller i lærebok eller antologiar.
2. Finn fram til undervisningsopplegget i heftet for å undersøke det nærare. Vurder om du vil ha med alt. Anslaget over tidsbruken må du ta med ei klype salt. Nokre elevgrupper vil arbeide fortare enn andre.
3. Det er ikkje meininga at nokon skal bruke alle forslaga. Finn deg nokre favorittar. Resten kan vere inspirasjon til eigne opplegg.
4. Hugs at læringsstrategiane i dette heftet også kan brukast til andre tekstar og i andre fag. Dette heftet er slik sett ei samling metode-tips eksemplifisert gjennom arbeid med samtidstekstar.
5. Om du vil vite meir om teori og metode, så finn du det i innleiinga.

Innleiing:

Dette er eit FYR-hefte. Det betyr at det er utvikla innan satsinga FYR, som står for Fellesfag, Yrkesretting og Relevans. FYR er ein del av den utdanningspolitiske strategien som har som mål å få ned fråfallet i vidaregåande skule, på same måten som den tidlegare satsinga Ny Giv hadde det. Mykje av den pedagogiske tenkemåten som blei formidla gjennom Ny GIV-skoleringane, held fram i FYR-satsinga. Det er viktig å gi dei «lågast presterande» elevane hjelpa dei treng til å meistre skulefaga og gjenoppdaga at dei kan lære.

I tråd med programmet for betre gjennomføring, rettar FYR søkjelyset spesielt på den yrkesfaglege vidaregåande opplæringa. Me veit at det er her det meste av fråfallet skjer, ikkje fordi skulane er dårlege, men fordi mange av dei elevane som vel yrkesfag, gjer det fordi dei ønskjer seg meir praktiske fag og mindre teori. Nokre opplever fellesfaga som krevjande. Dei føler kan hende at dei lenge har vore taparar i desse faga, og motivasjonen kan vere låg. Gjennom å satse på treffsikker undervisning som kjenst relevant for elevane, mellom anna gjennom yrkesretting, trur vi at fleire elevar vil føle seg sett og verdsett i skulekvardagen, slik at dei vel å fortsetje på vegen mot fagbrev og/eller studiekompetanse.

Baklengs planlegging

Vi meiner at mange elevar, også i vidaregåande skule, vil ha utbytte av å få klare læringsmål og rammer for læringa si. Det betyr ikkje at lista skal ligge lågt, men at ein gir rikeleg anledning til trening og arbeid med delmål i fellesfaga på yrkesfaglege utdanningsprogram. Det hjelper å kunne ta læringa steg for steg. Undervisningsopplegga i dette heftet er derfor organiserte i tråd med «baklengs planlegging».¹ Det inneber at læraren først avgjer kva læringsmål ein vil sikte seg inn på i arbeidsperioden. Desse læringsmåla har utgangspunkt i kompetansemål, men kompetansemåla er brotne ned til tydelege delmål som er forstålege og overkommelege for elevane. Deretter avgjer læraren kva vurdering som trengst og som passar, til dømes munnleg eller skriftleg, uformell eller formell (undervegs) vurdering. Til sist planlegg ein ei undervisning som treff måla og som gir øving for vurderinga.

Undervisningsopplegga

Vi har også gitt mange tips til strategibruk i undervisningsopplegga i dette heftet, men bruk gjerne andre dersom du allereie har eit repertoar av strategiar for lesing og læring som fungerer. Ein del samtidstekstar treng ikkje same mengda eller typen førebuing til lesing som fagtekstar med ukjent terminologi og innhald gjer. Det er fordi samtidstekstane si fremste oppgåve ikkje er fagleg og avgrensa læring. Desse tekstane fungerer ofte som heilskaplege

¹ Fjørtoft (2008) Effektiv planlegging og undervisning. 101-103. Basert på Wiggins og McTighe (2005) «What is Backward Design?» i Understanding by design. (expanded second edition)

Dette er eit FYR-hefte. Det betyr at det er utvikla innan satsinga FYR, som står for Fellesfag, Yrkesretting og Relevans. FYR er ein del av den utdanningspolitiske strategien som har som mål å få ned fråfallet i vidaregåande skule, på same måten som den tidlegare satsinga Ny Giv hadde det. Mykje av den pedagogiske tenkemåten som blei formidla gjennom Ny GIV-skoleringane, held fram i FYR-satsinga. Det er viktig å gi dei «lågast presterande» elevane hjelpa dei treng til å meistre skulefaga og gjenoppdaga at dei kan lære.

I tråd med programmet for betre gjennomføring, rettar FYR søkjelyset spesielt på den yrkesfaglege vidaregåande opplæringa. Me veit at det er her det meste av fråfallet skjer, ikkje fordi skulane er dårlege, men fordi mange av dei elevane som vel yrkesfag, gjer det fordi dei ønskjer seg meir praktiske fag og mindre teori. Nokre opplever fellesfaga som krevjande. Dei føler kan hende at dei lenge har vore taparar i desse faga, og motivasjonen kan vere låg. Gjennom å satse på treffsikker undervisning som kjenst relevant for elevane, mellom anna gjennom yrkesretting, trur vi at fleire elevar vil føle seg sett og verdsett i skulekvardagen, slik at dei vel å fortsetje på vegen mot fagbrev og/eller studiekompetanse.

Baklengs planlegging

Vi meiner at mange elevar, også i vidaregåande skule, vil ha utbytte av å få klare læringsmål og rammer for læringa si. Det betyr ikkje at lista skal ligge lågt,

men at ein gir rikeleg anledning til trening og arbeid med delmål i fellesfaga på yrkesfaglege utdanningsprogram. Det hjelper å kunne ta læringa steg for steg. Undervisningsopplegga i dette heftet er derfor organiserte i tråd med «baklengs planlegging». ¹ Det inneber at læraren først avgjer kva læringsmål ein vil sikte seg inn på i arbeidsperioden. Desse læringsmåla har utgangspunkt i kompetansemål, men kompetansemåla er brotne ned til tydelege delmål som er forstålege og overkommelege for elevane. Deretter avgjer læraren kva vurdering som trengst og som passar, til dømes munnleg eller skriftleg, uformell eller formell (undervegs) vurdering. Til sist planlegg ein ei undervisning som treff måla og som gir øving for vurderinga.

Undervisningsopplegga

Vi har også gitt mange tips til strategibruk i undervisningsopplegga i dette heftet, men bruk gjerne andre dersom du allereie har eit repertoire av strategiar for lesing og læring som fungerer. Ein del samtidstekstar treng ikkje same mengda eller typen førebuing til lesing som fagtekstar med ukjent terminologi og innhald gjer. Det er fordi samtidtekstane si fremste oppgåve ikkje er fagleg og avgrensa læring. Desse tekstane fungerer ofte som heilskaplege univers som opnar for utforsking, refleksjon og kritisk tilnærming. Slik lesing opnar sjølv sagt ofte for gode skriveoppgåver, og det er skriveoppgåver knytt til mange av opplegga. Her kan det vere godt for elevane å få hjelp av gode stillas, rammer og andre strategier. I kvart av undervisningsopplegga finn du anslag over tidsbruk (som du må ta

med ei klype salt og tilpasse sjølv), korte og konkrete læringsmål, referanse til teksten, forslag til arbeidsmåtar og tips om evaluering. Nokre opplegg viser til eventuell relevans for andre fag. Dei aktuelle kompetansemåla står til slutt i opplegga. Ein del opplegg er av eit slikt omfang at dei er nyttige å ty til for ein vikarlærer som plutselig må overta ein dobbelttime eller to i ein klasse.

Det er lagt opp til mykje arbeid i par og små grupper i undervisningsopplegga. Det aktiviserer fleire elevar om dei får lese og leite saman i ein tekst før ein samtaler om teksten i full klasse. Slik førebuing til diskusjon og skrivning treng ikkje ta mykje tid, men det gir langt betre engasjement og tekstforståing enn om ein berre bruker individuell stillelesing og spørsmål til teksten etterpå. Førlesingsaktivitetar som førebur på sjølv teksten, til dømes temaet, stiltonen eller teksttypen, skal heller ikkje vare for lenge. Fem til ti minuttar kan være nok, andre gonger trengs meir tid om ein til dømes skal førebu elevane på krevjande vokabular. Sjølv lesinga kan foregå ved at læraren les høgt heile teksten eller berre starten, ein kan bruke lesestopp til å reflektere, elevane kan lese høgt samen i par og på den måten få lesetrening utan at heile klassen høyrer dei. Det kan også vere lurt å repetere lesinga for betre forståing, og elevane kan bruke gule lappar eller på annan måte ta notat av viktige argument i teksten, av metaforar, av sjeldne ord, eller anna type lesing med oppdrag. Når det gjeld skrivning, skil vi mellom elevane si tenkeskriving som er fri for sensur og som berre dreier seg om eit tema, og prestasjonsskriving som er meint for andre enn skrivaren sine auge og som kanskje skal

vurderast av læraren. Desse bør ein bruke tid på å revidere, enten ved at elevane gjer det sjølv eller at læraren hjelper med å forbetre teksten formelt og/eller innholdsmessig. Lær elevane å deaktivere stavekontroll i dokument i prosess- og tenkeskriving, elles virkar dei raude og grønne strekande hemmande, særleg for skrivesvake. Stavekontrollen kan ein aktivere igjen heilt til slutt. Dersom elevane ikkje er vane med tenkeskriving, og du ønskjer å bruke det, så må dei få høve til å lære det. Ein måte å trene på er å be elevane sjå for seg noko konkret - eit skummelt hus i skogen, yndlingssjokoladen sin, eller sveisebrillene - og så skrive alt dei kan komme på i tre minutt. Det er best å starte med blyant og papir, og gi som instruks at blyanten ikkje må løftast av papiret i dei tre minutta øvinga føregår. Du finn nokre slike forslag i undervisningsopplegga i dette heftet.

Samtidstekst og lesing

Det er ikkje berre yrkesretting som kan gjere undervisninga relevant for yrkesfagelevar. Også dei meir tradisjonelle norskfaglege kompetansemåla kan gjerast relevante for dei unge. Samtidstekst er ei gullgruve i så måte om ein berre finn dei rette tekstane. Gode tekstar gir høve til å arbeide med lese- og skrivetrening, og til å diskutere tekst og emne som er både relevante og viktige for ein ungdom i skulen. Skjønnlitterær tekst, deriblant samtidstekst, er betre eigna til å trene leseflyt enn fagtekstar som ofte har nytt og krevjande vokabular enten dei høyrer heime i yrkesfaga eller i fellesfaga. Mange som slit med lesinga, kan rett og slett ha fått for lite lesetrening til at dei har automatisert ordgjenkjenninga, og dermed

manglar dei den leseflyten som trengst for at ein skal ha kognitive ressursar til overs for forståing og refleksjon.² Automatisert ordgjenkjenning får ein fyrst og fremst gjennom å lese mykje. Det er skremmande når elevar i vidaregåande skule seier at dei aldri har lese ei bok, nettopp fordi det kan vere eit signal om at dei manglar den treninga som er vesentleg for at lesinga skal gå lett og greitt. Denne treninga får ein ved å lese samanhengande tekst der mykje av vokabularet er kjent, og den er ein føresetnad for å lese andre typar tekst, digitalt eller på papir, med god forståing. Det bør vere eit mål at arbeidet med samtidstekstar og skjønnlitterære tekstar er kjekt for elevane, og aller helst at det fristar til å lese meir, gjerne ein heil roman.

Fleire ressursar

Dette ressursheftet starta som ei samarbeidsøkt om arbeid med samtidstekst i yrkesfaglege klassar. Det er fagkoordinatorar i norsk frå heile landet for FYR i norskfaget som på denne måten utarbeida undervisningsopplegga rundt samtidstekstar. Utvalet er supplert med bidrag frå tilsette på Lesesenteret med erfaring frå vidaregåande skole. Tekstualet er gjort med eit blikk på tilgjengelegheit for lærarane som skal bruke dei. Det er få tekstar som er trykte i dette heftet. I staden er mange av tekstane henta frå lærebøker i norsk for vg1 og vg2 yrkesfaglege program, slik at dei skal vere lette å få tak i. Vi vil understreke at dette heftet er eit supplement, og ikkje på nokon måte ei erstatning for gode lærebøker. Vi har også brukt tekstar frå andre kjelder, mellom anna frå hefta til Foreningen lles. Desse hefta, eller eigentleg små bøker, består av

tekstsamlingar, oftast utdrag, ofte med nettressursar, og dei blir distribuerte til alle skular. Det skal altså vere relativt enkelt å finne dei fleste tekstane som er viste fram her. Elles håper og trur vi at heftet kan gi inspirasjon til å lage liknande opplegg rundt andre tekstar i eigen klasse.

Både dette heftet og tvilling-heftet «Trefferikker undervisning: Skrivning i norsk på yrkesfaglige programområder» (Skrivesenteret, 2014) gir tips til korleis ein bruker strategiar og støtte i arbeidet med skrivning og lesing. Innhaldet i begge hefta er tilgjengeleg på nettsidene til henholdsvis Skrivesenteret og Lesesenteret. Begge hefta vekslar i bruk av målform, det finst altså noko tekst på nynorsk og noko på bokmål i dei. Her finn du fleire ressursar:

<http://www.skrivesenteret.no/videregaende-skole/> mellom anna skriveheftet nemnt over.

<http://lesesenteret.uis.no/leseopplaering/lesing-i-videregaaende/>

<http://foreningenlles.no/>

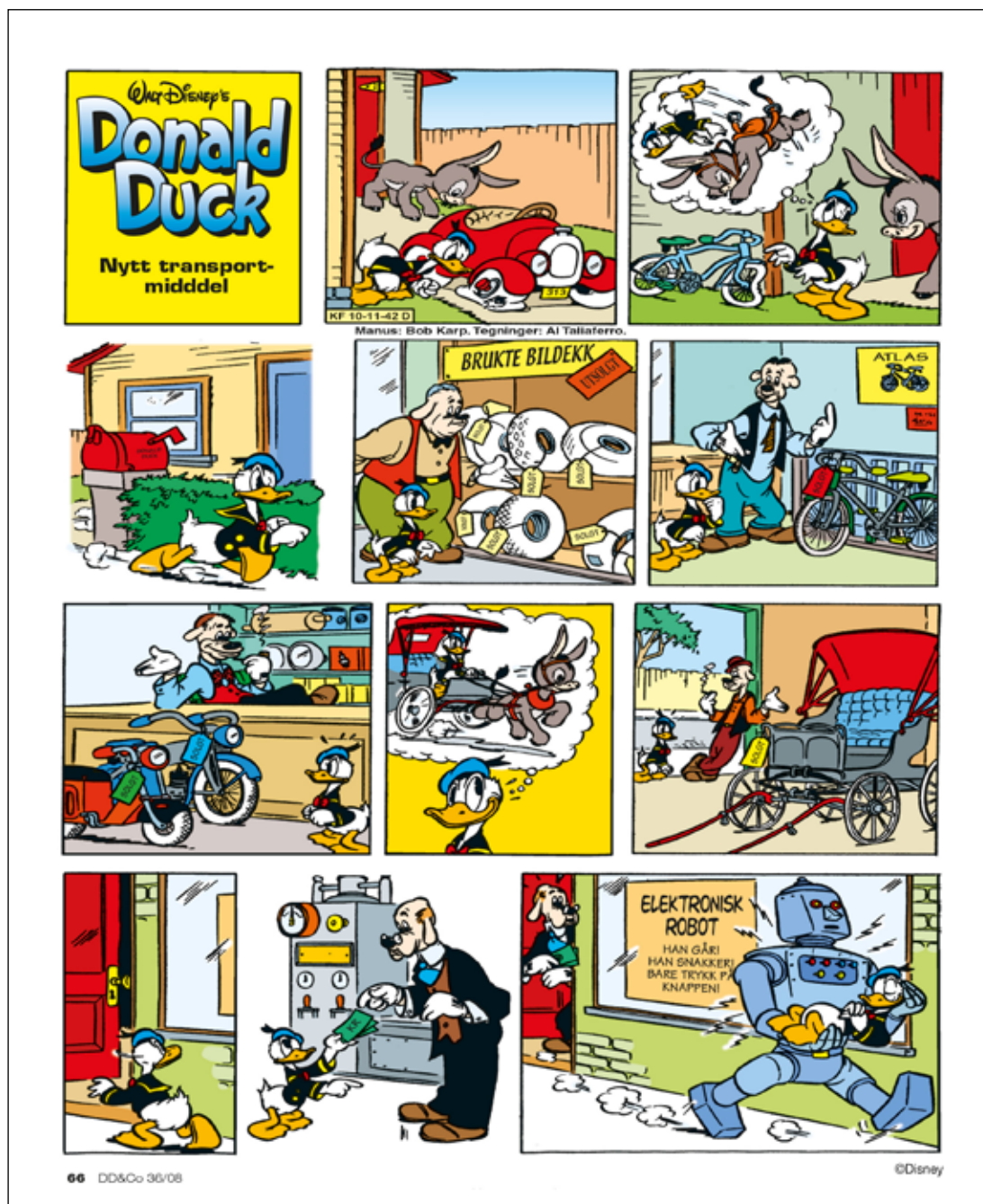
Undervisningsopplegg av Ingeborg Margrete Berge knytt til novella «På trikken» av Nina Lykke: <http://lesesenteret.uis.no/leseopplaering/lesing-i-videregaaende/vedlegg-lesing-i-skjoennlitteratur-article82673-12553.html>

² Vellutino (2003: 52) i Sweet & Snow: Rethinking reading comprehension

Donald Duck:

Tema: Samansett tekst, verbaltekst versus teikneserie

Laga av Lesesenteret

Tekst: Donald Duck: Nytt transportmiddel. DD&CO. 36/08. s. 66

Undervisningsopplegg med utgangspunkt i ei kort Donald-forteljing.

Omfang: 1 - 2 skoletimar, meir dersom ein utvider med valfri oppgåve til slutt.

Førebuing: Læraren kopierer Donald-teksten. Elevane kan få eit ferdig kolonnenotat eller lage eit sjølve (sjå nedafor).

Læringsmål:

- Kunne nærlese og ta notat
- Kunne forklare kva bileta uttrykkjer og gjere greie for teksten sin forteljarstruktur
- Kunne forklare skilnaden mellom ein verbaltekst og ein samansett tekst som fortel den same historia

Inga vurdering: Opplegget er eigna til innleiande utforsking av temaet samansett tekst, men kan sjølvstøtt byggjast ut med ei oppgåve til vurdering, til dømes føredrag om teikneseriar.

Før lesing - 10 minutt med bakgrunnskunnskap

Elevane noterer fem typiske trekk ved ein teikneserie, kvar for seg eller i par. Lærar samlar innspel og vi diskuterer kort i klassen: Kvifor kallar me teikneseriar for samansette tekstar?

Under lesing

Elevane får teksten og les han kvar for seg. Dei brukar eit kolonnenotat til å beskrive kvart bilete. Sjå døme under bilete 1 og 6 på korleis dei skal arbeide med teksten.

Døme:

Bilete 1	Donald Duck står i innkjørselen og ser at det eine dekket er øydelagt. Han ser sint ut. Bak bilen står det eit esel og smiler.
Bilete 2	
Bilete 3	
Bilete 4	
Bilete 5	
Bilete 6	Donald er i ein butikk som sel mopedar. Begge mopedane er selde og han ser irritert ut. Bak disken sit seljaren og ser svært nøgd ut, medan han røyker pipe.
Bilete 7	
Bilete 8	
Bilete 9	
Bilete 10	

Når elevane har arbeidd med kolonnenotatet, skal dei gjere oppgåvene under. Arbeidet kan ein oppsummere i fellesskap slik at ein får ein diskusjon om struktur i tekstar.

1. Kva for eit bilete meiner du set handlinga i gang? Grunngi kvifor du meiner dette.
2. Kva for bilete syner hovudhandlinga i historia og kva meiner du er biletet som avsluttar historia?

Etter lesing:

Elevane skal gje att historia med eigne ord til sidemannen. Dei kan bruke mange av dei notata dei har gjort over, men hugs på at dette skal vere ei samanhengande historie.

Etterpå skal dei vurdere kva som skil deira eigen verbaltekst frå teikneserien.

1. Fortel historia med eigne ord. Pass på at du får med deg detaljar av ansiktsuttrykk, kroppsspråk osv.
2. Kva måtte du tenkje nøye over når du ikkje hadde bilete til å støtte lesinga av historia?
3. Kva skil den munnlege verbalteksten frå teikneserien?

Eventuelt meir om teikneseriar (ca. 1 skuletime):

Samanlikne Donald Duck med ein moderne, forteljande teikneserie (teikneserieroman) – sjå til dømes utdrag frå «Bjartmann» i *Rein tekst: Leselystaksjonen 2013/14* eller «Høyt over husene» i *Rein tekst: Leselystaksjonen 2008*.

1. Finn ut saman korleis desse/ein av desse er annleis enn Donald-stripa.
2. Sjå på bileta i Donald versus ein av dei andre teikneseriane og samanlikne bileta ved å skildre kva du ser for sidemannen.
3. Prøv å finne ut om desse typane teikneseriar har ulike føremål.
4. Korleis ynskjer du at forteljinga om superhelten Bjartmann held fram – går det godt eller dårleg med han? Eller: Korleis trur du forteljinga om Adolf held fram – kva skjer med han, Ramona og katten?

Kompetansemål. Språk, litteratur og kultur:

- Tolke og vurdere sammenhengen mellom innhold, form og formål i sammensatte tekster
- Lese et representativt utvalg samtidstekster, skjønnlitteratur og sakprosa, på bokmål og nynorsk og i oversettelse fra samisk, og reflektere over innhold, form og formal

Holdningsskapende kampanje fra Vinmonopolet:

Tema: Ungdom og alkohol, vurdere virkemidler i annonse

Laget av Lesesenteret

**Du vet aldri hva du sier ja til når du sier ja til å lange.
Ikke kjøp alkohol til mindreårige.**

Tekst: Holdningsskapende kampanje fra Vinmonopolet

Undervisningsopplegg som gir hjelp til å analysere og drøfte en sammensatt tekst i form av en annonse/plakat mot vennelanging. Opplegget kan brukes alene eller som introduksjon til sammensatte tekster.

Omfang: 1 - 2 skoletimer

Forberedelser: Læreren kopierer teksten, eller viser teksten i plenum. Elevene trenger notatark av en eller annen type.

Læringsmål:

- Kunne nærlese og ta notater
- Diskutere innhold, form og formål i en sammensatt tekst
- Begrunne egne synspunkt

Ingen vurdering

Førlesing - kort innledning til teksttype

Læreren ber elevene først se over teksten hver for seg. Deretter diskuteres følgende spørsmål i plenum.

1. Hvilke type tekst er dette?
2. Hva tror du er formålet med denne teksten?

Under lesing

Elevene arbeider individuelt med spørsmålene og tar notater slik at de er forberedt til å delta i samtale om teksten i grupper etterpå.

1. Beskriv bildet. Hvilken stemning skal bildet sette leseren i?
2. Hvem er de to som samtaler i verbalteksten på bildet, og hva snakker de om?
3. Noen vil mene at verbalteksten er ironisk, er du enig i det? Begrunn svaret.
4. Vurder om situasjonen teksten beskriver er gjenkjennelig for ungdom.
5. Hvem er avsender og hvem tror du er hovedmottaker i denne kampanjen? Begrunn svaret.

Etter lesing

Elevene skal vurdere om avsender lykkes i å formidle budskapet til mottaker. Elevene jobber i par og bruker egne notater og lager nye når de sammen finner svar på spørsmålene under. Gå gjennom funnene i klassesamtale til slutt.

1. Mener du at denne kampanjen fungerer slik den er ment? Hva er det ved plakaten som
2. fungerer eller ikke fungerer? Finn gjerne mer enn ett element du liker/er skeptisk til.

Tips: Det fins forslag til skriftlige oppgaver til denne og liknende annonser fra Vinmonopolet i heftet «Treffsikker undervisning: Skrivning i norskfaget på yrkesfaglige programområder» utgitt av Skrivesenteret.

<http://www.skrivesenteret.no/videregaende-skole/>

Tips til yrkesretting: Undervisningsopplegget kan knyttes til arbeid med ungdom og/eller rus, for eksempel i helse- og oppvekstfag.

Kompetansemål fra området Språk, litteratur og kultur:

- Tolke og vurdere sammenhengen mellom innhold, form og formål i sammensatte tekster
- Lese et representativt utvalg samtidstekster, skjønnlitteratur og sakprosa, på bokmål og nynorsk og i oversettelse fra samisk, og reflektere over innhold, form og formål

«Si nei, for svarte!»

Blogg - versjon 1

Tema: Barneoppdragelse, teksttyper og -funksjoner, begrepslæring

Laget av Lesesenteret

Meninger på nettet som inngang til argumenterende skrijving. Opplegget er laget med tanke på flerspråklige klasser.

NB! Teksten brukes også i et undervisningsopplegg uten fokus på språklæring - versjon 2

Omfang: Ca. 2 skoletimer.

Forberedelse: Læreren finner noen ulike blogger på forhånd, se tips under. Læreren kopierer teksten «Si nei, for svarte!» slik at elevene kan bruke den til å markere ord og begreper. Kopier også skjemaene for notater og for begrepslæring (eller lag og del dem digitalt).

Læringsmål, muntlig:

- Kunne delta i samtale på en saklig og lydhør måte
- Kunne gjøre målretta søk på internett
- Bli kjent med noen strategier for begrepslæring og studieteknikk

Læringsmål, skriftlig:

- Kunne fylle inn og etter hvert lage skjema selv til ordlæring
- Planlegge og lage utkast til argumenterende tekst om barneoppdragelse

Vurdering: Se foreslåtte differensierte skriveoppgaver.

«Si nei, for svarte!!!!» av Danic på <http://ordsomdanser.blogg> 11.05.2015. Teksten er trykket i Tekstsamling bak.

Tips til blogger å sammenlikne med: Trines matblogg: <http://trinesmatblogg.no/>
Anna Rasmussen (tidligere Mamma-til-Michelle): <http://www.annarasmussen.no/>
Rockefrua: <http://rockefrua.blogg.no/> eller den avslutta bloggen til Linnea Myhre: <http://www.linniiie.com/> - skrall gjerne litt nedover til eldre innlegg.

Førlesing - bakgrunnskunnskap, nettsøk:

Del ut notatskjemaet - se kopieringsoriginal under.

1. På baksida av arket noterer elevene i par eller små grupper hvilke blogger de har hørt om (5 minutter). Rask gjennomgang ved lærer som skriver bloggtitlene på tavla.
2. Elevene får 20 - 30 minutter til å søke og kikke på noen av disse bloggene, gjerne noen som er foreslått av andre.
3. De velger ut to - tre og fyller inn skjemaet parvis/gruppevis.
4. Lærerstyrt samtale: Elevene deler sine funn muntlig med resten av klassen. Oppsummer til slutt med en gjennomgang av bloggteksternes ulike funksjoner i skjemaets siste kolonne. La elevene drøfte og begrunne synspunktene.

Under lesing:

Elevene får teksten «Si nei, for svartel!» delt ut og følger med mens læreren leser høyt. Klassen samtaler kort om hva slags blogg dette er, hva som er temaet og hva forfatteren mener. Fyll på i notatskjemaet med stikkord for akkurat denne bloggen.

Repetert lesing med leseoppdrag med fokus på språk og muntlig norsk:

Elevene sitter i par/små grupper og leser annet hvert avsnitt høyt for hverandre. Underveis skal de markere vanskelige ord.

- Elevparene velger 4 - 6 av de markerte ordene og fyller ut begrepslæringskjemaet (se sist i undervisningsopplegget).
- Lærer etterspør hvilke ord elevene har merket seg, hvor mange som har merket det samme og hvilke ord som kan være nyttige å huske for å kunne bruke i egen skriving.

Tips: Vis gjerne til slike skjema også i annen undervisning der det er et nyttig verktøy for norsk- og begrepslæring. Det er enkelt for elevene å lage selv til eksempelvis begrepslæring i yrkesteori.

Etter lesing, skriftlige øvelser:

Forberedelse til skriving: Elevparene/gruppa ser på teksten igjen, avsnitt for avsnitt om det trengs, og diskuterer hva forfatteren egentlig mener i detalj. Søk opp digital versjon, se på kommentarfeltene under bloggen og finn ut hva kommentatorene sier om saken.

Fire skriveoppgaver, velg èn eller flere.

1. Skriv din egen korte kommentar til bloggen.
2. Bruk tenkeskriving til å skrive alt du mener om denne saken. Tenkeskriving betyr at du skriver tankene dine uten å bry deg om rettskriving eller avsnitt og punktum, men bare lar pennen og tanken drive videre. Hvis du bruker pc, husk å slå av stavekontroll først!

3. Planlegg egen argumenterende tekst: *Dersom du skulle skrive din mening om denne saken, hvilke argumenter ville du bruke? Skriv stikkord om hva du mener, bruk eksempler og forklaringer, prøv å finne noe du kan bruke til å overbevise leseren. Selv om du har din egen mening, prøv å se saken fra to sider.*
4. Presentasjonstekst til vurdering: Elevene kan bruke enten oppgave 2 eller 3 som utgangspunkt for egen tekst til innlevering. Hjelp dem med å lage innledning, sortere argumenter, fyll på tekst, lage avsnitt og bruke stavekontroll eller korrekturlese egen tekst til slutt. En skriveramme med fem avsnitt kan være til god hjelp med struktur, se eksempler i undervisningsoppleggene til «Min venn TV» eller «Rettsnotater».

Fyll inn to blogger til som i eksemplene.

Bloggens tittel	Forfatter	Tema	Sjanger/funksjon
<i>Et eksempel: trinesmatblogg</i> <i>Fyll inn egne eksempler under</i>	Trine	Matoppskrift	Informere? Hjelpe
Ordsomdanser «Si nei, for svartel!!!»			

«Si nei, for svartel!» 1

Begrepsskjema:

Ord	Synonym eller forklaring	Brukt i uttrykk eller setning
ansvarsløs	Ikke ta ansvaret, ikke ta skylda, ikke bry seg	Hun var ansvarsløs og la skylda på andre når noe gikk galt. Han var ansvarsløs og kjørte uten å feste ungene skikkelig i bilsetene.

Kompetansemål i «Midlertidig fastsatt læreplan i norsk for elever i videregående opplæring med kort botid i Norge», et utvalg etter VG2 – yrkesfaglig utdanningsprogram:

- Lytte til og vise åpenhet overfor andres argumentasjon og bruke saklige argumenter i diskusjoner
- Uttrykke seg med forståelig uttale og språkføring i ulike kommunikasjons-situasjoner
- Lese et representativt utvalg samtidstekster, skjønnlitteratur og sakprosa, på bokmål og nynorsk og i oversettelse fra samisk, og reflektere over innhold, form og formål
- Bruke egne ord for å referere, oppsummere og reflektere over hovedelementer i en egnet tekst
- Skrive enkle argumenterende tekster med begrunnede synspunkter
- Uttrykke seg med et funksjonelt ordforråd og til en viss grad mestre sentrale regler innenfor ortografi, formverk og setningsbygning
- Planlegge, utforme og revidere egne tekster ut fra faglige kriterier

Kompetansemål i norsk, muntlig og skriftlig:

- Lytte til og vise åpenhet for andres argumentasjon og bruke relevante og saklige argument i diskusjoner
- Lese et representativt utvalg samtidstekster, skjønnlitteratur og sakprosa, på bokmål og nynorsk og i oversettelse fra samisk, og reflektere over innhold, form og formål
- Skrive tekster med tema og fagterminologi som er tilpasset eget utdanningsprogram, etter mønster av ulike eksempeltekster
- ... skrive egne argumenterende tekster på hovedmål og sidemål

«Si nei, for svarte!»

Blogg - versjon 2

Tema: Barneoppdragelse, sjanger og tekstfunksjon

Laget av Lesesenteret

Bloggen som meningsytring, sjanger og funksjon, eventuelt retorikk.

Forberedt diskusjon som inngang til argumenterende skriving. Passer særlig godt i studieprogram for helse- og oppvekstsfag.

NB! Opplegget fins også i en variant som passer for flerspråklige klasser med fokus på norskopplæring - versjon 1.

Omfang: Ca. 2 skoletimer.

Forberedelse: Læreren leter opp noen ulike blogger for å ha tips i bakhånd dersom ingen elever har forslag. Læreren deler teksten «Si nei, for svarte!» digitalt med elevene, for eksempel ved å sende dem lenka. Teksten fins også i trykt versjon i tekstsamlinga bak i dette heftet. Elevene trenger A3-ark og tusjer om du vil bruke «møtes på midten» til diskusjonen.

Læringsmål, muntlig:

- Kunne bruke norskfaglige kunnskaper om sjanger
- Kunne delta i samtale på en saklig og lydhør måte

Læringsmål, skriftlig:

- Planlegge og lage utkast til argumenterende tekst om barneoppdragelse

Vurdering: Uformell underveisvurdering på utkastet. Eventuelt kan opplegget bygges ut med presentasjonsskriving, dvs at elevene skriver ferdig tekstene sine for vurdering.

«Si nei, for svarte!!!!» av Danic på <http://ordsomdanser.blogg> 11.05.2015

Tips til blogger å sammenlikne med: Trines matblogg: <http://trinesmatblogg.no/>
Anna Rasmussen (tidligere Mamma-til-Michelle): <http://www.annarasmussen.no/>
Rockefrua - se for eksempel innlegget om helsefagarbeidere 07.10.15:
http://rockefrua.blogg.no/1444221529_norge_trengte_du_oss_.html#comment eller den avslutta bloggen til Linnea Myhre: <http://www.linniiie.com/> - skroll gjerne litt nedover til eldre innlegg.

Førlesing - bakgrunnskunnskap om blogg:

Lærer får innspill fra klassen om hvilke blogger og/eller bloggere de har hørt om eller følger med på (5 - 10 minutter). Lærer noterer bloggtitler på tavla.

Lesing:

Elevene finner fram teksten «Si nei, for svarte!!!» som læreren har lagt ut på skolens læringsplattform el.l. De leser stille.

- Diskuter med klassen hvilken funksjon denne teksten har og om den kan plasseres i samme sjanger som for eksempel læreboktekst, reportasje, leserbrev, reklame eller noe helt annet.
- Del ut notatskjemaet under, eventuelt lag et digitalt skjema til elevene.
- Elevene får 15 - 20 minutter til å søke opp og kikke på noen av de bloggene de ikke kjenner. De fyller inn skjemaet underveis.
- Lærer styrer en kort, oppsummerende diskusjon etterpå med fokus på stikkordene i siste kolonne: Diskuter bloggernes ulike funksjoner, og om de tilhører samme eller ulike sjangre. Det siste kan være vanskelig å besvare, men kan hjelpe elevene til å forstå hva sjangerbegrepet betyr, og at det kan brukes uavhengig av mediet en tekst opptrer i.
- Knytt eventuelt de retoriske begrepene etos, logos og patos til bloggene.

Bloggens tittel	Forfatter	Tema	Sjanger/funksjon
Ordsomdanser: «Si nei, for svarte!!!»	Danic, 59, Oslo	Samfunn, barn, oppdragelse ...	Meningsytring, skape debatt, overbevise (logos)...

Notatskjema: Fyll inn med flere blogger som i eksempelet.

Etter lesing, forberedt diskusjon:

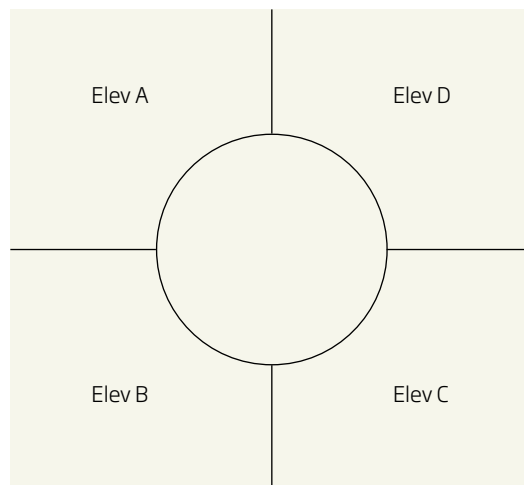
Ta utgangspunkt i Danic' blogg om barneoppdragelse og la grupper av elever forberede argumenter for *eller* mot til en diskusjon. Grupper på 3 - 4 elever skal argumentere for at Danic har rett i at moderne foreldre oppdrar barna sine for snilt, mens andre grupper skal argumentere mot Danic' syn om at barn får for lite oppdragelse og for mye kjærlighet. Gruppene skal samle seg om de argumentene de synes er best for å bruke disse i den lærerstyrte diskusjonen etterpå. Gruppene kan bruke et idémyldrings skjema som dette.

«Møtes på midten»

Gruppe på 3-4.

Utstyr: Stort ark (A3 eller plakat) og tusjer.

- Del arket i antall elever i gruppa.
- Lærer gir gruppene tema/oppgave.
- Hver elev myldrer på sitt område i 3 min.
- Etter 3 min. leser en og en sine forslag.
- Til slutt diskuterer gruppa forslagene og summerer i midten.

Skrijving: planlegge argumenterende tekst

Elevene skal forberede en argumenterende tekst om barneoppdragelse, eller om blogging. De skal i stikkordsform ha med:

- **Start**
- **Hovedinnhold** = meninger med begrunnelser i form av eksempler og forklaringer. Ha også med et motargument, for å vise at du forstår at andre kan mene noe annet, men prøv å overbevise om ditt syn.
- **Avslutning/konklusjon**

Stikkordene skal sorteres i 5 - 7 avsnitt. Man kan bruke 5-avsnittsmodell som er vist i andre undervisningsopplegg i dette heftet (for eksempel s. 35).

Lærer kan samle inn disposisjonene eller la elevene legge dem fram muntlig. Etter at lærer har gitt respons til den enkelte elev, kan disposisjonene skrives ut til sammenhengende

tekst som presentasjonsskriving.

Forslag til skriveoppgaver:

- Skriv et svar til Danic der du uttrykker enighet eller der du viser at du er uenig i hans syn.
- Skriv et debattinnlegg/leserbrev der du gir uttrykk for ditt selvstendige syn på moderne barneoppdragelse.
- Skriv ditt eget blogginnlegg om hva du synes om blogging.

Kompetansemål, skriftlig og muntlig:

- Lese et representativt utvalg samtidstekster, skjønnlitteratur og sakprosa, på bokmål og nynorsk og i oversettelse fra samisk, og reflektere over innhold, form og formål
- Bruke norskfaglige kunnskaper og begreper i samtale om tekst og språk

«Shit happens»

annonse frå Natur og Ungdom

Tema: Samansett tekst, retorikk

Bearbeida av Lesesenteret på grunnlag av undervisningsopplegg utvikla av Ingeborg Margrethe Berge og Kristine Skjæveland.

SHIT HAPPENS

NORSKE FJORDAR ER TRUGA!

Gruveselskapet Nordic Mining vil bruke Førdefjorden som avfallsplass. Dei vil dumpe gruveavfall i fjorden tilsvarande eit lastebillass i minuttet, kvar dag i 50 år. Natur og Ungdom krever at miljøvern-departementet seier nei til at norske fjordar brukast som avfallsplass.

Les meir på Natur og Ungdom sine nettsider www.nu.no/naturvern

 NATUR OG UNGDOM

FOTO: Wim Lassche

Tverrfagleg arbeid med utgangspunkt i ein kampanjeplakat mot avfallsdumping. Læringsstrategiar lettar arbeidet. Tips til tverrfagleg arbeid saman med naturfag og til vidare arbeid i design og handverk finst til slutt i opplegget.

Omfang: Ca. 4 skoletimer.

Førebuing: Læraren kopierer plakaten og notatarka, digitalt eller på papir. Vent med å dele ut/vise plakaten til førlesinga er over. Gjer plakaten klar for vising på større skjerm, tavle, prosjektor el.l. til samtalen.

Læringsmål, munnleg:

- Kunne identifisere dei einskilde elementa og lese heilskapen i ein samansett tekst
- Kunne forklare korleis skrift og bilete kan virke saman
- Forstå omgrepa etos, logos og patos

Læringsmål, skriftleg:

- Kunne bruke relevant fagspråk knytta til samansett tekst både i skrivning og i samtale

Undervegsvurdering: Bruk av relevant fagspråk i samtale om teksten i grupper og/eller skriftlege kort svar – sjå skrivemalar for dette.

Tekst: Shit happens: Kampanjeplakat frå Natur og ungdom

Førlesning: NB! La ikkje elevane sjå heile kampanjeplakaten før punkt B nedafor.

A. Refleksjonsnotat til bruk i første møte med (ein del av) teksten.

Elevane jobbar individuelt først i nokre få minutt før dei deler funna med ein medelev og dei leiter vidare saman. (Design og handverk-elevar kan bruke meir tid på denne – sjå sist.)

	<p>Skriveoppgåve: Kva les du ut av bilete over? Sjå på fontar/grafikk språk, kva orda tyder og fargebruken.</p>	<p>Skriv her:</p>
<p>Sjå på fontar/grafikk, språk, kva orda tyder og fargebruken. Skriv gjerne slik: Det første eg legg merke til er ...</p>		
<p>Arbeid i par. Skriv ned fleire stikkord her:</p>		

«Shit happens»

B. Lærar viser heile plakaten.

Studer nå heile teksten i om lag 30 sekund. Tenk høgt i par for å svare på desse spørsmåla, eitt minutt på kvar:

- Kva la du merke til nå? Kva vil du seie er blikkfanget?
- Blei inntrykket ditt av overskrifta endra når du såg heile plakaten? Korleis?
- Kva oppfattar du er hensikten med denne samansette teksten?

Lesing: Vi bruker leselogg for å gjenkjenne forfattaren sitt handverk undervegs i lesinga.

Lærar forklarar kva verbal- og visuell tekst er før elevane får i oppgåve å nærlese den samansette teksten ved å identifisere einskilde element for så å sjå heilskapen. Gi dei stikkord eller lag skjema som under til elevane.

Til eleven: Les plakaten frå del til heile, stopp og fyll inn skjemaet undervegs.

Enkeltdel	Skildre virkemiddel kort	Funksjon
Overskrifta (verbaltekst og visuell tekst!)	<i>Ikke ta ansvaret, ikke ta skylda, ikke bry seg</i>	Hun var ansvarsløs og la skylda på andre når noe gikk galt. Han var ansvarsløs og kjørte uten å feste ungene skikkelig i bilsetene.
Landskapsfoto (visuell tekst) <ul style="list-style-type: none"> • Motiv • Type natur • Farge • Storleik (ser du meir?) 	<i>Biletet er ...</i>	
Tekstboks/brødtekst (verbaltekst) <ul style="list-style-type: none"> • Informasjon • Ordbruk • Skrifttypar • Mengd og plassering (ser du meir?) 		
Logo (verbaltekst) <ul style="list-style-type: none"> • Innhald • Plassering (ser du meir?) 		
Heilskap: Legg merke til korleis virkemiddelet kontrast pregar den samansette teksten og kva effekt det får. Formuler eit-par setningar om effekten av kontrast i plakaten.		

Etter lesing:

Kort introduksjon om dei retoriske appellformene etos, logos og patos med refleksjonsnotat og gjenkjenning av forfattaren sitt handverk i nett denne teksten. Forklar, les i læreboka eller bruk den forenkla introduksjonen under.

Teori - etos, logos og patos

Etos, logos og patos kan finnast i alle tekstar. Vi bruker desse orda når vi skal skilje ut truverd hos avsendar (etos), kva som er sant eller sannsynleg i teksten sitt innhald (logos) og kjenslene teksten skapar hos mottakaren (patos).

Omgrepet **etos** tar utgangspunkt i at alle tekstar har ein avsendar, det vil seie ein forfattar. Det er truverdet til denne forfattaren som blir kalla etos. Kor stor tiltru har lesaren til avsendaren? I høve til nett denne reklamen/kampanjen vil etos altså vere knytta til ein organisasjon.

Omgrepet **logos** tar utgangspunkt i innhaldet i teksten, det vil seie det teksten handlar om. Det er budskapet sin argumentasjon og fornuft som blir kalla logos. Korleis blir lesaren påverka av budskapet og argumentasjonen? Er det som blir presentert sant eller sannsynleg?

Omgrepet **patos** tar utgangspunkt i at alle tekstar har ein mottakar, det vil seie den som skal lese teksten. Det er innhaldet og kjenslene budskapet vekker, som blir kalla patos. Korleis oppfattar lesaren utforminga av budskapet, presentasjonsforma og teksten? I høve til nett denne reklamen vil patos stå sentralt, mellom anna på grunn av biletet.

Skjema for samansett tekst med gjenkjenning av retoriske verkemiddel. Fyll inn stikkord saman i par:

	ETOS	LOGOS	PATOS
Skriv i kolonnene kor i plakaten du gjenkjenner dei ulike appellformene.			
Oppsummering: Er det noko appellform som dominerer? Er det samspelet som tel tyngst? Korleis blir du påverka?			
<p><i>Ekstra refleksjonsoppgåve:</i></p> <p><i>Du kan lett tenke deg ein annan reklame, til dømes for eit slankemiddel eller hudprodukt, som overflatisk kan likne på Shit happens-annonser, men som nok spelar endå meir på patos, nemleg kjensler hos lesaren, medan logos kanskje ikkje held mål. Kanskje lover slike annonser ofte meir enn det som faktisk er sant, sjølv om me har lovverk mot misvisande reklame i Noreg? Bruk eitt minutt på å komme på ein reklame du trur lurer lesaren på ein eller annan måte. Tenk så på om avsendaren eigentleg har etos? Kven tener til dømes på at vi kjøper slankemiddel?</i></p>			

«Shit happens»

Etter lesing:

Skriving utan og med ramme - lett og veldig lett. NB! Oppgåvene er formulert på bokmål, vurder om teksten skal skrivast på hovud- eller sidemål. Om det passar, kan lærar supplere med meir krevjande skriveoppgåver.

Skriveoppdrag:

Skriv en epost til «Natur og Ungdom» der du som elev enten gir

- din vurdering av reklamen eller
- kritiserer reklamen eller
- roser reklamen

Skriv 150 ord. Start og avslutt som et formelt brev. Husk å begrunne synspunktene dine og bruk minst ett retoriske begrep i teksten. Forslag til formuleringer med bruk av retoriske begrep:

Etos/logos/patos i den sammensatte teksten er...

Når jeg vurderer etos/logos/patosappellen i "Shit happens"...

Dersom du har elevar som treng stillas for å komme i gang med skrivinga, så kan du bruke skriveramma under:

Til _____.

Jeg er elev på _____. Denne uka har vi jobba med reklamen _____ på skolen. Jeg skriver til dere fordi _____.

Jeg synes reklamen er _____. Det første jeg vil peke på er _____.

Videre vil jeg si _____.

Til slutt synes jeg at _____.

Mvh _____.

Kompetansemål i norsk frå alle tre hovudområda:

- bruke norskfaglige kunnskaper og begreper i samtaler om tekst og språk
- lese et representativt utvalg samtidstekster, skjønnlitteratur og sakprosa, på bokmål og nynorsk og i oversettelse fra samisk, og reflektere over innhold, form og formål
- tolke og vurdere sammenhengen mellom innhold, form og formål i sammensatte tekster

Tips til naturfag: Kolonnenotat som strategi for å lære fagspråk. Naturfaglærer kan overta dette arbeidet og kombinere det med fagspråk i fleire relevante tekstar i ein skuletime om miljø:

1. Tverrfagleg arbeid med språk/terminologi: Kva er fagspråk her og i ein annan tekst om miljø? Lag eit naturfagleg ordkart eller kolonnenotat med begrep om miljø og miljøvern.

Kolonnenotat kan sjå slik ut. Elevane kan lære å lage slike sjølve som studieteknikk når dei skal lære nye emne eller lese til prøve.

Fagord	Forklaring/stikkord
Gruveselskap	

Kompetansemål i naturfag, bærekraftig utvikling:

- gjøre rede for begrepet bærekraftig utvikling (avfallshåndtering kommer også inn under dette hovedområdet, gjerne som eksempler på hvordan avfall kan håndteres på en bærekraftig, eller ikke-bærekraftig måte
- undersøke en (global) interessekonflikt knyttet til miljøspørsmål og drøfte kvaliteten på argumenter og konklusjoner i debattinnlegg

Tips til Design og Handverksklassar:

- 1. Form og farge:** Bruk meir tid på å analysere utforminga av overskrifta Shit happens ved å la elevane finne fagleg meir presise skildringar av virkemiddel i dei ulike elementa
 - a. Utsjånad: form, farge, storleik, tekstur og klarheit
 - b. Plassering: retning, avstand og posisjon.
- 2. Nytt design på reklamen.** Dette er ein strategi som gjer ein medviten om funksjonen til dei einskilte delane og som utfordrar til kreativitet. Kan godt gjennomførast i yrkesfagtimane og visast til norsklærer etterpå. Elevane må ha plakaten **Shit happens** digitalt og høve til å bruke internett.
 - a. Byt ut overskrifta med di eiga overskrift. Kva skjer med teksten/plakaten som heile?
 - b. Legg til fleire bilete eller erstatt med eit anna bakgrunnsbilete. På kva måte endrar teksten seg?

«Min venn TV»

av Gro Dahle

Tema: Moderne medier

Laget av FYR-koordinatorer i norsk: Linn Økland og Ingunn Hinna Thomassen.

Enkelt norskfaglig arbeid med utgangspunkt i en tekst av Gro Dahle. Opplegget kan brukes i flerspråklig klasse med fokus på grunnleggende ferdigheter i norsk, siden det gir enkle muntlige (og eventuelt skriftlige) øvelser.

Omfang: Ca. 2 skoletimer + 2 til om man inkluderer skriving.

Forberedelse: Dersom klassen ikke bruker læreboka Tett på, må læreren kopiere teksten. Elevene trenger noe å skrive på (eventuelt post-it-lapper).

Læringsmål, muntlig:

- Kunne ta personlige notater fra tekst
- Lære begrepene «metafor» og «besjeling» og kunne bruke disse i en litterær samtale
- Kunne delta i diskusjon om tekst

Vurdering: Opplegget kan brukes til uformell vurdering av muntlige ferdigheter, eventuelt kan foreslåtte skriftlige oppgaver brukes til vurdering.

Tekst: Dahle, Gro: «Min venn TV», Tett på. Norsk for yrkesfag. Gyldendal. 356-357.

Førlesing:

- a. Refleksjon over tittel - maks 10 min. Elevene diskuterer parvis de to ordene «venn» og «TV». Lærer kan gjerne først gi noen stikkord til hjelp i diskusjonen: Hvorfor og når ser du på TV, hvilken type program, tidsbruk, hva er en venn?
- b. Lærer får muntlige innspill fra elevparene etter tur i et tankekart på tavle, smartboard el.l. med «Min venn TV» som utgangspunkt i tankekartet.

Lesing: Lærer leser teksten høyt mens elevene følger teksten i egen bok eller kopi.

Etter lesing A: Skriftlig og muntlig pararbeid med fokus på tekstlige virkemidler (ca. 30 min.). Som innledning forklarer lærer hva besjeling og metafor er ved hjelp av eksempler.

- a. Elevparene skriver av setninger eller ord fra teksten som beskriver tv'en gjennom besjeling og metaforer. (På ark eller post-it).
- b. Elevparene gjør det samme med uttrykk som beskriver jeg-personen. Er det metafor her også? (Og hvorfor kaller vi det ikke besjeling når det dreier seg mennesker?)
- c. Lærer oppsummerer med innspill fra klassen: Hvordan beskrives tv'en, og hvordan framstår jeg-personen?

Etter lesing B: Fokus på tekstens tema, relevans og form (ca. 60 min). Elevene diskuterer i par følgende spørsmål og svarer på dem ved hjelp av stikkord eller hele setninger. Alle må skrive litt.

- a. Kan man kjenne seg igjen i tekstens jeg-person? Hvorfor/hvorfor ikke?
- b. Har vi andre «skjermvenner» i dag? På hvilken måte?
- c. Hva er egentlig temaet i teksten?
- d. Er denne teksten sakprosa eller skjønnlitteratur? Hva taler for den ene og hva taler for det andre?

Til slutt er lærer ordstyrer for en klassesamtale om teksten basert på spørsmålene og svarene.

Eventuelt skriveoppgaver:

Elevene velger én av følgende:

1. Skriv en argumenterende tekst for eller mot skjermmedier (sosiale medier, internett, gaming med mer). Bruk eventuelt skriveramme under.
2. Skriv en kreativ tekst om «Min venn skjermen».

5-avsnittsmodell som skriveramme.

Gi gjerne tips om tekstbindere elevene kan bruke: *og, for det første/andre/tredje, i tillegg, videre, sist, men ikke minst: men, derimot, likevel, på den andre siden: til slutt kan vi se, konsekvensen er, oppsummert kan vi si*

Struktur	Eksempel
Innledning	<i>Vi bruker mye tid i dag på å...</i>
1. argument med eksempler og/eller forklaring	<i>Det kan være sosialt å ..., for eksempel...</i>
2. argument med eksempler og/eller forklaring	<i>Det kan skape press om ..., fordi...</i>
3. argument med eksempler og/eller forklaring	<i>Bruk av skjerm</i>
Avslutning/konklusjon	<i>Til slutt vil jeg konkludere med ...</i>

Skriverammer som denne fungerer som stillas og hjelp til å komme i gang med skriving. Du finner mange eksempler på skriverammer hos Skrivesenteret:

<http://www.skrivesenteret.no/ressurser/skriverammer/>

Kompetansemål:

- Lese et representativt utvalg samtidstekster, skjønnlitteratur og sakprosa, ...
- Bruke norskfaglige kunnskaper og begreper i samtale om tekst og språk
- Tilpasse språk og uttryksmåter til ulike skrivesituasjoner, i skole, samfunn og arbeidsliv

«En liten krimfortelling» - versjon 1

Tema: Krimsjanger og synsvinkel

Laga av FYR-kordinatorar i norsk: Bente Hermstad og Britt Iren Nordeide

Grunnleggjande arbeid med dei norskfaglege omgrepa kriminallitteratur og forteljarsynsvinkel gjennom eksempel og oppgåver som viser kva verknad forteljarsynsvinkel har i ein tekst.

Omfang: 2 - 4 skoletimar, avhengig av kor mykje tid ein bruker på skrivinga til slutt.

Førebuing: Læraren må kopiere teksten (sjå tekstsamlinga) til elevane til understreking. Læraren må óg lage modelltekst der elevane ser korleis ein siterer frå tekst. Til timen må læraren ha med gule lappar á la post it.

Læringsmål:

- kunne samtale om samanhengen mellom form og formål i ei krimnovelle
- kunne forklare omgrepet «synsvinkel»
- skrive tekstreferat med sitat frå kjelde
- skrive kreativ tekst

Vurdering: To skriftlege elevtekstar: den eine er kortsvar med skrivehjelp og den andre er ein kreativ tekst.

Tekst: Næss, Atle: En liten krimfortelling. Teksten er trykt bak i dette heftet. Han er skriven for læreverket I språket: Tekstlære, 1997, Gyldendal, og også publisert i Panorama. Norsk VG1 Studieforberedende. 2013, frå same forlaget.

Førlesingsaktivitet i form av strukturerte klassesamtalar:

1. Kva tyder det bibelske ordtaket «auge for auge, tann for tann»? Elevpar får tre minutt til å skrive nokre stikkord. Læraren styrer ein kort klassesamtale om at ordtaket har med hemn å gjere. (Etter lesing kjem ein tilbake til korleis dette ordtaket passar til nett denne krimteksten.)
2. Kva veit elevane om krimsjangeren? Elevpar får tre minutt til å skrive fem til ti stikkord om kva dei assosierer med «krim», gjerne både som litteratur og i andre medium. Oppsummerande samtale i klassen der alle får komme med innspel.

Undervegs i lesing: Lærer les novella høgt medan elevane har fått denne lesebestillinga: Elevane skal kvar for seg kartlegge verkemiddel ved å fokusere på skildringar av henholdsvis miljø og dei to hovudpersonane, Robert og Helene. Elevane blir gitt oppdraget ved at dei blir delte inn i einarar, toarar og trearar, og dei må ha kopi av teksten og kulepenn/markør til understreking. (Sjå vidare arbeid nedafor lesebestillingane). Bestilling:

1. *Strek under alle skildringar du finn av Robert (alle einarar).*
2. *Strek under alle skildringar du finn av Helene (alle toarar).*
3. *Strek under alle skildringar du finn av dei ulike miljøa (alle trearar).*

Gruppearbeid på bakgrunn av understreking frå lesinga:

- Alle einarar blir samla og samanliknar understrekingane sine. Det same gjer toarar og trearar. Fem minutt.
- Rotering og deling: Ein frå kvar gruppering kjem saman i ei ny gruppe for å dele det dei har funne om Robert, Helene og miljøet i teksten. Fem minutt.

Etterlesingsarbeid

A. Pararbeid: To og to saman les annakvart avsnitt høgt for kvarandre. Bruk gule lappar og noter for kvart avsnitt. Klistre lappane på avsnittet der det høyrer heime. To moment skal vere med for kvar lapp:

1. Kven fortel i kvart av avsnitta, dvs. kven sin synsvinkel har vi?
2. Kva kriminelt, skummelt eller spennande skjer i kvart av avsnitta?

B. Felles gjennomgang: Læraren lagar ein tabell på tavla med fem rader, ei for kvart avsnitt. Gruppene klistrar opp lappar til kvart avsnitt. Samanlikning – er alle samde? Viss ikkje, styrer læraren diskusjonen, slik at ei felles forståing blir etablert før vidare arbeid. Klassesamtale på bakgrunn av lappane:

- Kva er det som gjer at teksten er spennande?
- Er det ein samanheng mellom dei ulike avsnitta og den uventa slutten?

Skriftleg arbeid til vurdering til slutt:

A. FAGTEKST. Kort presentasjon av «En liten krimfortelling». Ca. 250 ord. Bruk skriveramma under som førebuing:

Innleiing: Kva slag tekst er dette, kva heiter teksten og kven er han skriven av? Kva handlar teksten om? Gi eit kort tekstreferat.	
Hovuddel: Kva verkemiddel er brukt (skildringar av miljø og hovudpersonar, skifte av synsvinkel, meir du kjem på?) Forklar grundig med eigne ord og vis tre døme frå teksten. Bruk sitatmodell frå lærar. Hugs avsnitt.	
Avslutning: «Auge for auge, tann for tann»: På kva måte er hemn fokus i teksten. Forklar med eigne ord.	

B. KREATIV TEKST. Valfri lengde, men ikkje kortare enn 100 ord.

1. Skriv ein kreativ tekst om hemn der du tek utgangspunkt i Helene sitt opphald i fengselet (dagboknotat, brev, blogg...).

Kompetansemål:

- Bruke norskfaglige kunnskaper og begreper i samtale om tekst og språk
- Lese et representativt utvalg samtidstekster (...). Reflektere over innhold, form og formål
- Skrive kreative tekster (...) med bruk av ulike språklige virkemidler

«En liten krimfortelling» - versjon 2

Tema: Synsvinkel i fortellinger

Laget av FYR-kordinatorer i norsk: Helga-Marit Bolstad, Eva Beate Dahle og Linn Maria Magerøy-Grande

Arbeid med fagbegrepet *fortellersynsvinkel* gjennom eksempler og oppgaver som viser hvilken betydning fortellersynsvinkel har i tekst og film.

Omfang: 2 - 4 skoletimer

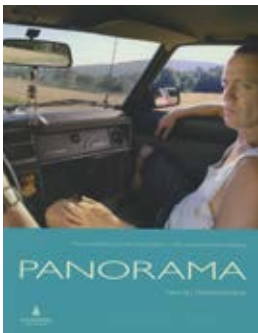
Forberedelse: Lærer skaffer tilgang til kortfilmen og kopierer novellen (se Tekstsamling bakerst) til elevene til notatbruk. I tillegg trengs kopier av to modelltekster gjengitt under.

Læringsmål:

- Å forstå og kunne bruke begrepene «synsvinkel» og «1. og 3. persons fortelling»
- Å skrive kreativ tekst med fokus på fortellersynsvinkel, alternativt kortere skriveoppgave for skrivetrening

Vurdering:

- Kreativ tekst, eventuelt enklere skrivetreningsoppgave der lærer avgjør hvorvidt det skal brukes formell vurdering
- Muntlige ferdigheter kan også vurderes i tråd med kompetansemålene

Tekst: Næss, Atle: En liten krimfortelling (skrevet for og publisert i i læreverket I språket: Tekstlære, 1997. Gyldendal) + kortfilmen «Point of you» av Vibeke Sanne og Bodil L. Svendsen, 2012. Filmen varer ca. 5 min. <http://www.youtube.com/watch?v=Y3TWsAGnK3U>

Førlesing - forkunnskap, samtale og refleksjon:

1. Hva menes med *fortellersynsvinkel*? Hva kan elevene fra før? Drøft kort i par og så i plenum. Lærer utdyper og bruker fagbegrepene *autoral*, *personal*, *1. person*, *3. person*. Lærebøker eller ndla.no kan benyttes i tillegg.
2. Vis filmen «Point of you». Elevene kan gjerne tenkeskrive (friskrivning uten vurdering) i noen minutter om tanker og inntrykk før gruppesamtale om spørsmålene under.
 - a) Hvilken virkning har fortellersynsvinkelen i filmen?
 - b) Hvem «eier» sannheten i filmens historie?

- c) Hvordan påvirkes historier ut ifra hvilken synsvinkel vi ser dem fra?
- d) Hvilke andre filmer/TV-serier/bøker kjenner vi der historien fortelles fra ulike synsvinkler?

Leseoppdrag:

Hvem forteller «sannheten» i det vi skal lese nå? Lærer leser «En liten krimfortelling» høyt med lesestopp mens elevene har kopi av teksten og noterer synsvinkel og sannhet/fakta underveis. Diskuter hvor i teksten sannheten(e) endrer seg.

Etterlesingsoppgaver uten vurdering:

Individuelt og etter hvert i par, eventuelt parvis hele tida. Stikkordsvar er ok.

1. Hva er handlingen eller plottet i teksten?
2. Hvem forteller historien i teksten avsnitt for avsnitt?
3. Hvilke synsvinkler er brukt i teksten? Forklar og vis eksempel fra teksten. I ett av avsnittene fins to synsvinkler - hvor?
4. Sammenlign to av de ulike fortellerne/synsvinklene. Hva er likt og hva er ulikt?
5. Skriveoppdrag: Elevene får modelltekst nr. 1 under, der novellens andre avsnitt er skrevet om til 1. person. Elevene leser avsnittet høyt i par, og skriver så det tredje av avsnittet om til 1. person etter mønsteret. Kan gjøres parvis som samskriving.
6. Enda et skriveoppdrag om ønskelig: Skriv et avsnitt om til presens etter mønster av modelltekst nr. 2 under.
7. Samtale i plenum om synsvinkel og tid: Hva skjer med historien når den endres fra 3. til 1. person? Hvordan opplever vi en tekst som er skrevet i nåtid/presens sammenlignet med en tekst skrevet i fortid/preteritum?

Modelltekster til oppgave 5 og 6:

Modelltekst nr.1:

Det var ingen tvil. Lyden kom inne fra skapet.

Jeg så meg rundt. De trygge, tunge møblene stod der de alltid hadde stått. Pianoet i kroken, maleriene på veggen - det var som om de kikket ned på meg og sa: Du er hjemme nå. Her er du trygg.

Men det gamle, fine hjørneskapet ville ikke stemme i koret. Fra det kom det en lav, truende skraping. Det var døra som gled opp.

Det vanvittige skriket som knuste tryggheten var mitt eget. For den svartkledde mannen i døråpningen åpnet ikke munnen. Han bare rettet armen truende mot meg.

Modelltekst nr.2:

Det er ingen tvil. Lyden kommer inne fra skapet.

Jeg ser meg rundt. De trygge, tunge møblene står der de alltid har stått. Pianoet i kroken, maleriene på veggen - det er som om de kikker ned på meg og sier: Du er hjemme nå. Her er du trygg.

Men det gamle, fine hjørneskapet vil ikke stemme i koret. Fra det kommer det en lav, truende skraping. Døra glir opp.

Det vanvittige skriket som knuser tryggheten er mitt eget. For den svartkledde mannen i døråpningen åpner ikke munnen. Han bare retter armen truende mot meg.

Etter lesing: Individuell presentasjonskriving i form av kreativ tekst, med eller uten vurdering:

- A)** Ta utgangspunkt i teksten «En liten krimfortelling». Forestill deg hva som har skjedd tidligere mellom Robert og Helene. Bruk informasjonen som fins i novellen til å skrive to avsnitt, ett fra Helenes synsvinkel og ett fra Roberts synsvinkel, der de forteller hva som skjedde før Robert havnet i fengsel. Skriv ca. 100 ord i hvert avsnitt. Teksten kan skrives enten i 1. person eller 3. person..
- B)** Alternativ enklere oppgave til «En liten krimfortelling»: Skriv to korte, beskrivende tekster om det du har fått vite om Robert og det du har fått vite om Helene. Skriv ca. 50 ord i hvert avsnitt, bruk 3. person.

Tekstene kan eventuelt leses opp i klassen når de er helt ferdige.

Forslag til yrkesretting for helse og oppvekstfag i form av videre arbeid med filmen «Point of you»:

- Diskuter hva som ligger i ordtaket: «Tro bare halvparten av det du ser og ingenting av det du hører.» Sett ordtaket i sammenheng med etikk og moral og/eller jente- og guttekonflikt, kjønnsroller i ungdomsåra
- Diskuter mobbing og sosiale media.

Kompetansemål:

- Bruke norskfaglige kunnskaper og begreper i samtale om tekst og språk
- Lese et representativt utvalg samtidstekster (...). Reflektere over innhold, form og formål
- Skrive kreative tekster (...) med bruk av ulike språklige virkemidler

«Til Asbjørnsen og Moe» av Nita Kapoor

Tema: Kulturmøter, flyktninger, eventyrsjangeren

Laget av FYR-kordinatorer i norsk: Elisabeth Aasen og Åse Mørch-Reiersen.

Norskfaglig arbeid som repeterer eventyrsjangeren samtidig som det viser hvordan en velkjent teksttype kan brukes på en ny og kreativ måte. Opplegget viser også til samfunnsfaglige mål om kulturforståelse. Passer for alle yrkesfaglige programfag, og spesielt for helse- og oppvekstfag.

Omfang: 3 - 4 skoletimer

Forberedelse: Læreren kopierer novellen til elevene til notatbruk, samt lager et ark til kolonnenotater til skriftlig oppgave. Lærer gjør seg eventuelt kjent med digitale verktøy for å lage ordsky, som <http://www.wordle.net/>

Læringsmål:

- Kunne forklare begrepene *allegori* og *eventyr*
- Kunne ta enkle notater
- Kunne skrive refleksjonslogg
- Kunne bruke avsnitt
- Kunne reflektere over egen læring

Vurdering av skriftlig produkt:

- uten vurdering: Skriftlige oppgaver og refleksjonslogg
- med vurdering: Kreativ tekst om reise til ukjent sted

Tekst: Kapoor, Nita: «Til Asbjørnsen og Moe» (1988), i læreverket Spenn: norsk for studieforberedende utdanningsprogram.

Noen forslag til videre arbeid med temaene flyktning eller eventyr:

- «Bawke», sterk kortfilm om flyktninger av Hisham Zaman, 2005
- «Skylappjenta», kortfilm i eventyrform av Iram Haq, 2009

Mer informasjon om begge filmene kan du finne hos Filmarkivet til Norgesfilm:
<http://www.filmarkivet.no/film/search.aspx>

Kortfilm er velegnet til bruk i undervisning både som inngang til ulike tema og til utforsking av filmmediet. Skolen kan kjøpe gode, norske kortfilmer i samlinger som utgis av Norsk filminstitutt:

<http://www.nfi.no/sefilm/utgivelser/norsk-kort-2014-p%C3%A5-dvd--128559>

Førlesing - bakgrunnskunnskap:

1. Parvis lager elevene lister over vanlige eventyrelementer (innhold, form og formål). Gi elevene 5 - 10 minutter, så kan lærer notere alle ordene i wordle.net eller lignende og lage ei ordsky som visualiserer.
2. De samme parene diskuterer hvem Asbjørnsen og Moe var i noen minutter, før man i plenum får innspill fra hvert par.
3. Lærer forklarer begrepet *allegori*. Klassen diskuterer om dette eventyret er en allegori og om vanlige eventyr kan forstås som allegorier.

Lesing:

1. Lærer leser teksten «Til Asbjørnsen og Moe» av Nita Kapoor høyt for klassen.
2. Lesebestilling om vokabular: Elevene leser igjen og merker seg ord som er markert med kursiv eller anførselstegn i teksten (for eksempel «Sosialkontor»). Man kan diskutere eller lærer kan forklare ordene etter lesingen, for å sikre forståelse. Elevene noterer ordene under diskusjonen med stikkord, gjerne digitalt i ordsky som wordle <http://www.wordle.net/>
3. Diskusjon i par: Hvilke ord fra denne teksten ville du selv hatt problemer med dersom du trengte hjelp til noe?

Etter lesing, skriftlige oppgaver:

Oppgave A (kort, uten vurdering)

Individuelle, skriftlige oppgaver (tekstens form, formål og innhold):

- a) Hvilke eventyrtrekk finner du? Les med penn/markør og strek under i teksten underveis.
- b) Hvilke eventyr får du assosiasjoner til når du leser denne teksten? Skriv ned minst to.
- c) Sammenlikne «Til Asbjørnsen og Moe» med tradisjonelle eventyr. Hva er likt og hva er ulikt? Skriv stikkord i kolonnenotat, minst tre av hver.
- d) Hvorfor tror du Nita Kapoor har brukt sjangeren eventyr når hun skrev denne teksten?
- e) Hvorfor tror du hun har valgt tittelen «Til Asbjørnsen og Moe»?

Refleksjonslogg (kort): Skriv stikkord om hva du har lært i løpet av dette arbeidet. Noter hvilke læringsstrategier du har brukt. Lever til lærer. Påfølgende erfaringsutveksling i klassen om arbeidsmetode, læringsstrategier og kunnskap.

Oppgave B (med vurdering)

Skriv et personlig brev fra Askeladden jr. der han skriver hjem til en god venn om sine opplevelser om å prøve å finne fram i det norske samfunnet. Bruk eventyret som idébank. Du kan for eksempel bruke ordene klassen diskuterte og noterte etter lesing. Alternativ teksttype: Dagbok eller blogg. Klargjør vurderingskriterier for deg selv og klassen, eksempelvis sjanger og kreativt språk.

Kompetansemål i norsk, alle hovedområder:

- lytte til og vise åpenhet for andres argumentasjon og bruke relevante og saklige argumenter i diskusjoner
- bruke norskfaglige kunnskaper og begreper i samtale om tekst og språk
- lese et representativt utvalg samtidstekster, skjønnlitteratur og sakprosa, på bokmål og nynorsk og i oversettelse fra samisk, og reflektere over innhold, form og formål
- drøfte kulturmøter og kulturkonflikter med utgangspunkt i et utvalg samtidstekster

«Skoene»

av Etgar Keret

Tema: Krigens Holocaust - tilgivelse?

Laget av Terese Myklebust og Johanne Husum.

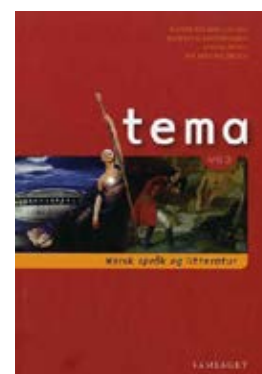
I opplegget skal elevene lese og sammenligne ulike litterære sjangre der refleksjonen rundt blant annet rasisme vil være viktig. Tematikken egner seg for tverrfaglig samarbeid mellom norsk og samfunnsfag, og undervisningsopplegget inneholder derfor et forslag til tverrfaglig utvidelse gjennom film.

Omfang: Ca 3-4 skoletimer, eventuelt en time ekstra dersom man inkluderer samfunnsfag og kortfilm.

Forberedelse: Kopier diktet «Sprinterne» av Nordahl Grieg med bildet (trykket sist i opplegget). Kopier skrivemaler til utfylling (eller finn dem på Lesesenterets nettsider). Elevene trenger også tilgang til novellen «Skoene». Opplegget bruker gule lapper/post-it.

Læringsmål, muntlig: I gruppesamtale å kunne reflektere over urettferdighet, avmakt, å kunne leve med fortida, samt å reflektere over etiske dilemma.

Læringsmål, skriftlig: Å kunne skrive sammendrag av tekst.

*Tekster: «Skoene», fra Tema: VG2. 2007. Det Norske Samlaget. 294-296.
Grieg, Nordahl: «Sprinterne» - se under*

Eventuelt kortfilmen (ca. 15 min) «Härlig är jorden» (1991) av Roy Andersson, vist på Göteborg Film Festival och Filminstitutet, for utvidelse til samfunnsfag. NB! Sterke scener i starten! Youtube: «Härlig er jorden»

Førlesing: Igangsetter til temaet holocaust: Diktet «Sprinterne» av Nordahl Grieg (fra samlingen Håbet, 1936). Dikt og bilde står til slutt i opplegget. Velg ett av følgende alternativer, **A** ELLER **B**:

ALTERNATIV A: Litteraturlaboratorium bevisstgjør elevene på hvor viktig det er å lese en tekst flere ganger, samt hvor viktig forkunnskaper og nærlesing er for forståelsen (inspirert av Henning Fjørtoft på FYR-samling). Elevene leser først individuelt, før de går i grupper fra og med punkt 3 under.

Instruks til elev	Dine notater og stikkord
<p>1. Les diktet to ganger. a) Etter hver lesing skal du vurdere din egen forståelse fra 0-10. (0=ingen forståelse, 10=perfekt forståelse). b) Notér også noen stikkord om hva du la</p>	<p>Første lesing, forståelse og stikkord:</p> <p>Andre lesing, forståelse og stikkord:</p>
<p>2. Se på bildet under fra OL i Tyskland i 1936. Les diktet for tredje gang, nå med bildet i minnet.</p>	<p>Tredje lesing: Skriv kort hvordan du nå forstår diktet.</p> <p>Hvordan har forståelsen endret seg?</p>
<p>3. Se over notatene dine og fyll ut. Gå i grupper på 3, bruk notatene og finn ut hva hver enkelt har forstått av diktet.</p>	<p>Ta stikkord: Bli enige i gruppa om dere forsto mer av å lese diktet flere ganger. Bli enige om en forståelse av diktet, og hva som fortsatt er vanskelig å forstå.</p>
<p>4. Lærerstyrt samtale i hele klassen:</p>	<p>Samtale om diktet linje for linje. Alle gruppene bidrar med sin forståelse. Sammen oppklarer klassen eventuelle tekstpartier som ingen har funnet en god tolkning av.</p>
<p>5. Lærer spør hele klassen a-c), med håndsopprekning:</p>	<p>a) Hvem vurderte egen forståelse høyere etter andre gangs lesing? b) Hvem syntes bildet lettet forståelsen? c) Hvem skjønnte mer etter gruppesamtalen?</p>

Dette er en førlesingsaktivitet til akkurat dette undervisningsopplegget og denne teksten, men litteraturlab'en kan tilpasses og brukes som selvstendig opplegg, også på helt andre dikt enn «Sprinterne».

ALTERNATIV B: Utgangspunkt i bilde:

Se på bildet fra medaljeseremonien under OL i Tyskland, 1936, før dere leser, og beskriv for sidemannen hva dere ser. Elevene leser diktet deretter stille hver for seg, og tar utgangspunkt i spørsmålene under når de noterer stikkord.

Refleksjonsspørsmål – disse styrer elevenes notater, samt oppsummerende klassesamtale til slutt:

Hva ligger bak disse ordene: *germanerne stuper sprengt, det blonde stadion, Føreren.*

Hvilke av disse ordene er metaforer?

Hvem er *dem*?

Hva handler diktet om?

Prøv å forklare diktets tittel. Hvor i diktet finner du at tittelen tas opp igjen?

Hva er sammenhengen mellom bildet og teksten?

Trengs det mer arbeid med krigen? Bruk 10 minutter på følgende spørsmål som overgang mellom «Sprinterne» og «Skoene»:

- a) Hva vet du om holocaust? Skriv stikkord i 3 minutt.
- b) Hva vet vi til sammen? Lærer lager tankekart på tavla på grunnlag av stikkordene fra klassen.

DEL 2 Førlesing til novellen «Skoene»:

Elevene diskuterer med sidemannen i 5 minutter: Hva har disse tre setningene fra teksten til felles? Hvilke assosiasjoner og følelser vekker setningene hos deg/leseren.

Tårene rant nedover kinnene som de stripene de maler på veiene...

Og i esken lå det et par hvite sko med tre blå striper...

Jeg kjente på Adidas-stripene igjen og husket bestefaren min på papplaten.

Ord fra «Skoene» som lærer går gjennom med elevene før lesing. Elevene kan notere i høyre kolonne dersom man ønsker å bruke et slikt skjema. 5 minutter.

volhyniske jøder (se margtekst)	
godsvogn	
svart marmor	
kjeltring	
hukommelse	
knoklene	
Crujiff	

DEL 3 Lesing av novellen

Lærer leser høyt og elevene lytter:

- Skriv dine umiddelbare tanker etter at du nå har hørt teksten (3 min tenkeskriving)
- Felles, kort samtale rundt teksten (5 min)

Leseoppdrag i par:

Elevene leser parvis hvert sitt avsnitt høyt, mens de går på jakt i teksten:

1. Let etter setninger som uttrykker hat i teksten. Skriv dem ned i stikkordsform.
2. Finn ut hvor i teksten de tre setningene fra førlesinga står.
3. Les utdraget, og svar på spørsmålene under:
Vi gikk to og to forbi bildene, og lærerne sa at vi ikke måtte røre. Men jeg rørte ett bilde, som var av papp, med en tynn og blek mann som gråt og holdt en sandwich i hånden. Tårene rant nedover kinnene som de stripene de maler på veiene, (...)
 - Hvem tror du er på bildet?
 - Hvorfor tror du jeg-personen rører ved bildet?
4. Reflektér parvis rundt meningen i uttalelsen til den gamle mannen (gjengitt under).
Ville hovedpersonens bestefar vært enig - hvorfor/hvorfor ikke? Den gamle mannen sa at han aldri kunne tilgi dem, og han håpet at vi heller ikke ville gjøre det, (...) Folk har ofte kort hukommelse, sa han, særlig når det gjelder fæle ting.
5. Finn ut sammen hva som er tema og budskap i novellen.

DEL 4 Etter lesing: Skrive tekstsammendrag.

Individuell presentasjonsskriving til undervurdering, oppgave til eleven:

Bruk gule lapper til å notere stikkord til hvert avsnitt før du skriver fullstendig sammendrag med egne ord. Sammendraget skal ikke være lenger enn ca. 100 ord.

DEL 5 Eventuelt tverrfaglig arbeid med fagene samfunnsfag og norsk:

Se filmen «Härlig er jorden» av Roy Andersson (ca. 15 min).

NB! Lærer bør gjøre seg kjent med filmen (ligger på Youtube), og avgjøre hvorvidt elevene trenger å forberedes på a) svensk språk, b) filmens uvanlig enkle, men sterke uttrykk.

Samfunnsfag: Hva handler filmen om? Skriv ned dine umiddelbare tanker - tenkeskriving i 3 min. På hvilken måte skildrer denne filmen Holocaust? Hvilke følelser har hovedpersonen? Hvilke følelser fikk du av å se den? Hvordan påvirkes hovedpersonen av det som skjer? Tror du at det er mulig å bli «blind» for rasisme og hat? Er det best å huske eller å glemme? Er det mulig å tilgi uten å glemme? Bør man tilgi overgrep som rasisme, mobbing, seksuell vold, drap?

Norsk: Man kan også utvide opplegget ved å arbeide videre norskfaglig med filmatiske virkemidler, siden filmen har mange kvaliteter det er lett å få øye på og sammenlikne, eller kontrastere, med mer tradisjonelle filmuttrykk.

Kompetansemål:

Norsk:

- *bruke norskfaglige kunnskaper og begreper i samtaler om tekst og språk*
- *lese et representativt utvalg samtidstekster, skjønnlitteratur og sakprosa, ... og reflektere over innhold, form og formål*
- *drøfte kulturmøter og kulturkonflikter med utgangspunkt i et utvalg samtidstekster*
- *gjøre rede for et bredt register av språklige virkemidler og forklare hvilken funksjon de har*

Samfunnsfag:

- *drøfte årsaker til at fordommar, rasisme og diskriminering oppstår og kva tiltak som kan motverke dette*

Sprinterne

*Niggeren Owens sprinter,
germanerne stuper sprenget.
Det blonde stadion undres,
og Føreren mørkner strengt.
Men tenk da med trøst på alle
jødiske kvinner og menn
som sprang for livet i gaten-
dem nådde dere igjen!*

Nordahl Grieg: Håbet, 1936

Medaljeseremoni i Olympiske Leker i Tyskland 1936.

«Min bestefars skam», debattinnlegg av Trine Eikrem

Tema: Skam, familie, 2. verdenskrig

Laget av FYR-kordinatorer i norsk: Bjørg Elin Kjendset, Anniken Solfjell Pedersen og Tomas Bjørnstad

Norskfaglig arbeid som kan kombineres med samfunnsfag.

Omfang: Ca. 4 skoletimer

Forberedelse: Elevene må ha tilgang til internett for å søke opp aktuell nettside i Aftenposten dersom dere ikke bruker læreboka Tett på. De trenger ark til notater, eventuelt kan notater tas digitalt. Skjemaene under bør lages og lastes opp til elevene for digital bruk, eller kopieres på papir.

Læringsmål, muntlig:

- Kunne lese og forstå et debattinnlegg
- Kunne notere stikkord
- Skrive egen tekst med debattinnlegget som utgangspunkt
- Bruke tekstbehandlingsverktøyet stavekontroll (med mer om ønskelig, for eksempel sette linjeavstand, skriftstørrelse og fonter)

Vurderingsforslag, skriftlig: Elevene skriver en argumenterende tekst om å velge rett eller galt, ELLER en kreativ tekst om å ta valg som får konsekvenser.

Klargjør i forkant for deg selv og for elevene hvordan vurdering skal skje, for eksempel at tekstbehandlingskompetanse er en del av vurderingen.

Tekst: Eikrem, Trine: «Min bestefars skam», publisert i Aftenposten 12. november 2012.

<http://www.aftenposten.no/meninger/Min-bestefars-skam-7042993.html>

Teksten finnes også i læreverket Tett på: norsk for yrkesfag. Gyldendal. 379-380.

FØR LESING:

Lag og last opp, eller kopier og del ut malen, slik at elevene kan fylle ut med egne stikkord og tekst.

Assosiasjoner til bildet. Individuelt arbeid. Søk opp denne sida:
<http://www.aftenposten.no/meninger/Min-bestefars-skam-7042993.html>

Se på **bildet** til debattinnlegget i *Aftenposten meninger*. (Alternativt kan du se på bildet i læreverket *Tett på*, s. 379.) Hva tror du teksten handler om? Tanker:

Friskrivning etter tekstutdrag. Par-arbeid. Under står det et lite utdrag fra debattinnlegget. Les den korte teksten og snakk med sidemannen før dere begynner å skrive egne tanker.

Min bestefar ble alkoholiker. I perioder mens han hadde små barn og mer og mer kronisk etter hvert som han ble eldre. Jeg fikk høre om krigsseilerne da bestefar kom utslitt og utdrukket tilbake fra osloturer der han hadde vært sammen med dem.

Hva tror du nå dette debattinnlegget handler om? Tanker:

Begrepsforståelse

Teksten har en del uvanlige begreper, som «kronisk» og metaforen «hudløs». Lærer går gjennom ord som kan være vanskelige å forstå før lesing. Forslag: Diskuter noen av følgende ord i klassen. Noter evt. ordene på tavle el.l. med et forslag til forklaring til hvert av dem, slik at elevene kan sjekke mens de leser: generasjon, offentliggjøring, pasjonert, antikommunist, nazist, hudløs, kronisk, krigsseiler, kverulerende, eksotisk.

LESING:

Les teksten slik læreren bestemmer: Stille hver for seg, ved en høytleser eller i par. Elevene noterer stikkord og oppsummerer kort teksten for hverandre i par.

ETTER LESING:

Forståelse for tekstgrunnlaget og refleksjon rundt teksten.

- A) Individuelt arbeid først
- B) Deretter går elevene sammen i grupper på tre og fyller ut mer der det trengs: A gir sitt svar først, B følger opp og C gir sitt, deretter er det B som begynner, C som følger opp osv for hvert av feltene i rammen.

Til eleven: *Du må lese hele debattinnlegget før du begynner å fylle ut skrive-rammen. Ha teksten foran deg, og svar med fullstendige setninger. Bruk 10 minutter, fyll deretter ut mer sammen med to andre, slik at alle får fyldigere svar fra felt 2 og nedover. Diskuter når dere er uenige.*

1. Hvem har skrevet debattinnlegget?

2. Forklar hva ordet «feil side» betyr i denne teksten.

3. Hva mener avsender med setningen: «Min bestefar kom ikke tilbake som en som overlevde konsentrasjonsleiren.»?

4. Hvilke konsekvenser fikk bestefarens valg for ham selv og hans familie?

5. Hva betyr det at Eikrems barn ser på historien som «en litt eksotisk historie som ikke berørte dem»?

6. Hva er forfatterens hensikt med debattinnlegget?

Skriving basert på lesing:

1. Kort skriveoppgave: Skriv en oppsummering av teksten på 3 - 5 setninger.
2. Lange skriveoppgaver: Bruk debattinnlegget som inspirasjon og skriv en argumenterende tekst om å velge rett eller galt, ELLER en kreativ tekst om å ta valg som får konsekvenser.

Læreren kan bruke idéstorming som igangsetter, for eksempel ved å la elevene reflektere mer rundt krigen (i samfunnsfag?), om rusmisbruk, eller andre valg som kan få personlige konsekvenser i dag, kanskje også for flere enn dem selv.

Forslag til tekstkrav:

Argumenterende tekst
<ul style="list-style-type: none">• Innledning med tydelig presentasjon av emnet• Avsnitt• Tekstbinding: <i>og, men, eller, likevel, på den annen side, derimot, for det første, for det andre, til slutt, som konklusjon, for å oppsummere ...</i>• Oppsummering eller konklusjon• Vurdering av ferdigheter i tekstbehandling, som stavekontroll med mer?
Kreativ tekst
<ul style="list-style-type: none">• Tydelig valg av teksttype, for eksempel fortellende, dramatisk eller essayistisk?• Bruk av språklige virkemidler• Hensiktsmessig struktur• Vurdering av ferdigheter i tekstbehandling, som stavekontroll med mer? <p>Lenke til NDLA om å skrive kreativ tekst: http://ndla.no/nb/node/124629</p>

Kompetansemål i norsk, skriftlig kommunikasjon:

- lese et representativt utvalg samtidstekster, skjønnlitteratur og sakprose, på bokmål og nynorsk og i oversettelse fra samisk, og reflektere over innhold, form og formål
- ... skrive egne argumenterende tekster på hovedmål og sidemål
- skrive kreative tekster (...) bruk av ulike språklige virkemidler

«Det er ingen som bryr seg» av Ari Behn

Tema: Ungdom og ansvar, novelle

Laget av Lesesenteret

Engasjerende novelle som innbyr til diskusjon. Lesing og skriving er integrert i dette opplegget. Det kan utvides for yrkesretting av norsk i helse- og oppvekstfag - se forslag til oppgave til slutt. Opplegget kan også danne utgangspunkt for arbeid i samfunnsfag.

Omfang: 2 timer uten de siste skriveoppgavene, ellers 3 - 4 timer

Forberedelse: Kopier teksten til elevene.

Læringsmål, muntlig:

- kunne reflektere over skjønnlitterær tekst
- opptre saklig i diskusjoner

Læringsmål, skriftlig:

- kunne tenkeskrive og kunne ta notater
- eventuelt å kunne skrive lengre, sammenhengende tekst med selvstendig refleksjon over en etisk problemstilling, eller kunne skrive kreativt med utgangspunkt i tekst
- kunne revidere egne tekster

Vurdering: De foreslåtte skriveoppgavene kan brukes som øvelse, eller gi grunnlag for vurdering. I så fall må kriterier klargjøres.

Tekst: Behn, Ari: «Det er ingen som bryr seg», Talent for lykke. Teksten er trykt i tekstsamlinga bak i dette heftet.

Førlesingsaktivitet: Å tenkeskrive om tittel

Tenkeskriving er en spennende øvelse som ble presentert av Kjersti Wold på Ny GIV-skolering i 2012: «Skapende skriving».

Alle må ha noe å skrive på og med, aller helst papir og blyant/kulepenn, fordi det er lettest å la hånda skrive i ett når man har kontakt med papiret. Når man tenkeskriver, bryr man seg

«Det er ingen som bryr seg»

ikke om rettskriving, og man skal ikke sensurere egne ideer. Ingen skal se det man skriver. Det første minuttet kan være vanskelig, men når elevene er i gang vil mange oppleve en frihet til refleksjon uten prestasjonskrav. Tenkeskriveoppdrag:

Ta utgangspunkt i tittelen «Det er ingen som bryr seg». Skriv alt det du tenker om denne påstanden helt subjektivt i 3 minutter. Du skriver bare for deg selv, ingen skal se eller dømme det du skriver. Kanskje tenker du noe helt annet når du har skrevet en stund enn du gjorde da du startet. Alt er greit, fordi dette er en skrive- og tenkeøvelse. Ikke løft blyanten, bare skriv. Du kan begynne med «jeg tenker om tittelen at...»

Legg til side det du har skrevet og konsentrer deg om å lytte til teksten.

Lesing:

Lærer leser novella høyt for klassen med lesestopp:

1. Lesestopp etter de to første avsnittene: Tenkeskriving i tre min: Elevene tar fram arket igjen og skriver det de tenker etter det de har hørt. Dette behøver slett ikke å ha noe å gjøre med det de skrev tidligere.
2. Lesestopp etter at hovedpersonen, Andreas, har begynt å grine og politimannen har forlatt kontoret. Ny tenkeskriving i tre min, som over.
3. Lesestopp etter slutten. Siste tenkeskrivingsøkt.

Etter lesing: Nærlesing og muntlig forberedt klassesamtale

Elevene diskuterer med sidemannen/i små grupper hva som skjedde i novella. Ta notater til støtte i den litterære samtalen i klassen etterpå:

- a) Hovedperson - hvem er han og hvordan er han? Føler du noe for ham, som sympati, sinne el.l.?
- b) Andre personer - hvem er viktige og hvem hører vi mye og lite om?
- c) Hvor foregår de ulike delene av novella, og hvor lang tid tar handlingsforløpet?
- d) Hvor i handlingsforløpet kunne noen ha grepet inn slik at utfallet ikke ble at ei av jentene døde?
- e) Hvem kunne ha grepet inn?
- f) Hvor stort ansvar har hovedpersonen selv?
- g) Hva synes dere om politiet i denne novella? Hadde det vært bedre for hovedpersonen å bli straffet, og i så fall hvorfor det?
- h) Hva er novellas budskap om det «å bryr seg»? Prøv å være objektiv - husk at du kan være uenig med budskapet, men likevel forstå hva budskapet er.
- i) Berørte teksten deg?

«Det er ingen som bryr seg»

Etter ca. 20 minutter med forberedelse i par/små grupper, starter lærerstyrt klassesamtale som gjennomgang av akkurat de samme punktene. Pass på å bruke litt ekstra tid på å fokusere på handlingsforløpet i novella i spørsmål d) og e): Tegn for eksempel opp en handlingskurve med stopp der det er mulig å tenke seg at forløpet kunne ha blitt endret. Diskuter hvem som kunne ha gjort noe når og hva de kunne ha gjort, dels som ledd i analysearbeidet og dels for å bevisstgjøre og myndiggjøre unge om egne valg (bevisste og ubevisste): Styr elevene unna at alt er foreldrenes skyld ved å supplere med alternative forslag – *kunne ikke gutten selv ha ringt politiet da festen kom ut av kontroll, for eksempel? Hvorfor ikke? Om han hadde gjort det, hadde han vært like nedfor etterpå? Ville han ha blitt utstøtt? Ville det ha vært verre? mm*

Skriving - to ulike oppgaver til øvelse eller til vurdering:

Kreativ skriving med kjent start: Ta utgangspunkt i at gutten finner jentene bevisstløse – skriv videre derfra, men endre handlingsforløpet til en lykkeligere slutt. Bruk beskrivelser, tanker, dialog og annet som er vanlig i skjønnlitteratur. Skriv ca ei A4 side hvis den er håndskrevet eller ei halv A4 side med skriftstørrelse 12 og halvannen i linjeavstand. Husk avsnitt og rettskriving. Dersom klassen er trygge på hverandre, kan de parvis hjelpe hverandre med korrektur når teksten er nesten ferdig, ellers reviderer de egen tekst.

Argumenterende tekst med 5-avsnittsmodellen: Straff for unge i Norge – drøft fordeler og ulemper ved at ungdom kan straffes for det de gjør. I skriveramma under er det forslag til innhold, men du kan endre argumentene slik at de passer til ditt syn. Bruk gjerne skriveramma til å skrive stikkord før du skriver ut teksten din med avsnitt, tegnsetting, rettskriving og tekstbindingsord: og, men, på den annen side, likevel, derimot, i tillegg, til slutt, som konklusjon ... Les gjennom og revider egen tekst før levering.

Innledning	Skriv hva teksten skal dreie seg om	
Argument 1	Hvorfor er det viktig at unge kan holdes ansvarlige for sine handlinger og kanskje til og med straffes	
Argument 2	Hvilke problemer kan det føre til for ungdom	
Argument 3	Mer om for eller mer om imot straff for unge, eventuelt beskriver du alternativer til straff	
Avslutning	Konklusjon – hva er best for hvem etter ditt syn?	

«Det er ingen som bryr seg»

Alternativ yrkesretta oppgave i helsefag:

Beskriv prosedyre for livredning med utgangspunkt i novella: Den skadde personen er ei av jentene, åstedet er boligen til gutten, tenk deg at du er med ambulanspersonalet.

Kompetansemål i norsk fra alle hovedområder:

- Lytte til og vise åpenhet for andres argumentasjon og bruke relevante og saklige argumenter i diskusjoner
- Vurdere og revidere egne tekster ut fra faglige kriterier
- Lese et representativt utvalg samtidstekster (...). Reflektere over innhold, form og formål
- Tilpasse språk og uttryksmåter til ulike skrivesituasjoner i skole, samfunn og arbeidsliv

Essay om rettsprosessen etter Utøya, rettsnotatar av Kristopher Schau

Tema: Retorikk, angrepet på Utøya 22. juli 2011

Laget av FYR-koordinatorer i norsk: Britt Iren Nordeide og Bente Hermstad

NB! Schau sin tekst er på bokmål.

Arbeid med retorikk i noko krevjande tekst om rettssaka etter 22.07.11. Utdraget frå *Rettsnotatar* dreier seg om vitneforklaringane til offera som overlevde. Undervisningsopplegget inneheld tips om korleis ein kan yrkesrette til helse- og oppvekstfag.

Omfang: 4 - 6 timar, avhengig av kor mykje tid ein vil bruke til diskusjonane, og kor mykje tid elevane treng til skriveoppgåvene til slutt. Skal arbeidet gi grunnlag for vurdering, bør elevane få tid til både skrivning og revisjon.

Forbuing: Kopier teksten til elevane (sjå tekstsamlinga bak), eller bruk klassesett av antologien *rein tekst 2013/14*, dersom du har det. Kopier eventuelt også skriveramma (sjå siste oppgåve).

Læringsmål, munleg: Bruke kunnskap om retoriske appellformer i diskusjon.

Læringsmål, skriftleg: Skrive argumenterande tekst

Vurdering: Elevteksten kan brukast til vurdering, men avklar gjerne med klassen, sidan oppgåva krev god førebuing og/eller sjølvstende. Samarbeider du med programfaglærar i helse- og oppvekstfag, kan tipsa for yrkesretting i opplegget leie til vurdering i desse faga.

Tekst: Schau, Kristopher: «Rettsnotater. 22. juli rettssaken, Oslo Tinghus 2012. Uke 6.» Frå rein tekst. 2013/14, antologi av Foreningen !les. 2013. Alle vidaregåande skular får eksemplar av desse antologiane. Vil du vite meir om Foreningen !les, sjå <http://foreningenles.no/> Teksten er trykt bak i dette heftet.

Førlesning: Innleiande aktivitetar for bakgrunn og vokabular (totalt 45 min):

1. Kva veit elevane om massakren på Utøya 22. juli 2011? Kan dei hugse det? To og to diskuterer og tar notat i 5 minutt. Felles stikkord på tavla etterpå, lærarstyrt.

2. Finn ut kven Kristopher Schau er. Læraren fortel og/eller de set av tid til parvis googling, diskusjon og stikkord, med samlande, lærarstyrt gjennomgang i fellesskap etterpå. 20 min totalt.
3. Repeter omgrepa frå retorikken, etos, logos og patos. Bruk gjerne læreboka. Parvis stikkord, 5 minutt, med samlande, lærarstyrt gjennomgang til slutt.
4. Ordforklaring før lesinga. Læraren bør gå gjennom dei fleste eller alle orda nedanfor før han eller ho les essayet frå rettssalen høgt for elevane:

vitneforklaring, dramaturgi, rekonvalesens, regjeringskvartal, reaksjonsmønster, AUF, fylkeslag, nøkternheten, haiku, konstatering, emosjonelt ustemt, formulert

Tips: Sjå heilt til slutt i opplegget dersom du vil bruke denne teksten til språkleg øving.

Lesing: Lærar les høgt med lesestopp, elevane har teksten føre seg.

1. Lesestopp: Etter ei sides lesing, diskuterer elevane i par eller små grupper. Samla gjennomgang.
 - Kva type tekst er dette? Grunngi synet dykkar.
 - Kven er han skriven for? Er det lett eller vanskeleg å finne kven som er mottakarar?
2. Lesestopp etter full gjennomlesing: Elevane diskuterer igjen i par/grupper/saman.
 - Kva handlar teksten eigentleg om?
 - Kva mål har forfattaren med teksten?
3. Elevane les teksten om att, stille kvar for seg, eller parvis/gruppevis høgt for kvarandre, til dømes eit avsnitt kvar. Dei noterer stikkord som svar på punkta A og B under. Diskuter eventuelt C i tillegg.
 - a) Korleis brukar Schau dei retoriske grepa eller appellformene etos, logos og patos i teksten? Vis døme frå teksten. Felles gjennomgang.
 - b) Vi diskuterer: Kristopher Schau som skribent/reportar i høve til omgrepet etos: Er han truverdig? På kva måte vekker skrivaren tillit, på kva måte gjer han det ikkje? Felles gjennomgang.
 - c) Meir diskusjon om roller i det offentlege rommet: Kvifor/kvifor ikkje vekker Schau truverd i høve til andre prosjekt vi veit at han har drive med? Er det i orden å framstå i det offentlege i ulike roller? Er det noko alle har rett til, til dømes politikarar, bloggarar, rockestjerner eller kongelege?

Tips til helse- og oppvekstfag: Bruk meir tid på å diskutere roller, slik at elevane kan få vise sin yrkesfaglege kompetanse om roller og identitet. Involver eventuelt programfaglærar i denne delen av arbeidet.

ETTER LESING - skrivning av argumenterende tekst:

Diskuter oppgåva under i klassen først, gjerne som idémyldring når det gjeld siste delen. Ein kan utvide perspektivet ved å vise til aktuelle kampanjar, til dømes for fosterheimar, Røde kors, Flyktningehjelpen, eller til typiske offerperspektiv i dagspressa.

Skriveoppgåve basert på følgjande diskusjon:

Schau er inne på at det er slitsamt og at ein blir lei av å høyre offera sine forklaringar. Korleis konkluderer han i høve til dette? Er du samd? Skriv kva du meiner om problemstillinga generelt: Har vi som individ og som samfunn lov til å vere leie av å høyre på offerhistorier? Finn argument både for og imot, sjølv om du har ei klar mening for eigen del.

Til starthjelp for skrivninga: Skriveramme etter 5-avsnittsmodellen

Lærer avgjer om der er elevar i klassen som treng ei slik skriveramme som er foreslått under. Gode skrivarar som blir engasjerte i oppgåva vil ikkje trenge det, men kan tvert imot føle at ramma avgrensar den reflekterande skrivninga for mykje.

Bruk desse startsetningane eller lag dine egne:

1. Innleiing: Idealet i dag er at ein skal vere sterk og vellukka..
2. avsnitt: Offerhistorier er vanlege i nyheitene, fordi...
3. avsnitt: Å vere eit offer sjølv er...
4. avsnitt: Toleransen for det som blir sett på som klaging og syting er...
5. Mi mening om dette er at...

Tips til helse- og oppvekstfag: Programfaglærer kan overta ved å trekkje inn kompetansen om «samhandling med menneske i sorg og krise» frå læreplanen i kommunikasjon og samhandling for barne- og ungdomsarbeidarfaget, vg2.

Tips for språkøving: Sett av tid til språkøvingar som styrker det språklege medvitnet på tvers av faga. Vi bruker ein del omgrep som me trur at alle forstår, til dømes generell, gjennomsnitt, demokrati, kommune, men det hender at elevar har ei mykje vagare forståing av slike temmeleg frekvente ord enn vi trur.

Du kan til dømes vise elevane korleis lange ord ofte er samansette av einskilte ord på norsk, og at desse derfor kan vere lettare å forstå om ein bryt dei opp. Andre ord kan ein kjenne igjen i andre former og slik kanskje resonnerer seg fram til tydinga. Nokre kjenner vi også igjen i andre språk. Vurder kor presise grammatiske forklaringar du vil gi og elevane skal meistre. Fyll ut med fleire ord, men vel ord som elevane får bruk for i fleire fag, gjerne samfunnsrelaterte omgrep. Metoden kan også brukast for å lære yrkesfagterminologi.

Kolonnenotat for eit utval ord. Elevane kan sjølve finne fleire eller andre ord frå teksten:

Ord	Kva det tyder	Brukt i setning
Vitneforklaring	Vitne = nokon som har sett noko (alvorleg, kriminelt) Forklaring kan her bety å oppklare, å skildre noko	
Regjeringskvartal	Regjering = Kvartal =	
Reaksjonsmønster		
Fylkeslag		
AUF		
Konstatering I slekt med «konstatere», orda har same <i>rot</i> , men er ulike <i>ordklassar</i> .	Å konstatere betyr å vise til fakta, slå fast noko.	<i>Doktoren konstaterte at ...</i>
Rekonvalesens Framandord med <i>prefikset re-</i> som blir brukt i mange ord.		
Dramaturgi Framandord. I slekt med ...		
Nøkternheten <i>Suffikset -het/-heit</i> er ganske vanleg på norsk, gjer ord til substantiv	Nøktern =	
Formulert	Å formulere =	
Samfunnsrelatert		
Generell		

Kompetansemål frå både munnlege og skriftlege område:

- Bruke norskfaglige kunnskaper og begreper i samtale om tekst og språk
- Lese et representativt utvalg samtidstekster (...)
- Reflektere over innhold, form og formål. Bruke kunnskap om retoriske appellformer (...)
- Tilpasse språk

Kortprosa av Jon Fosse

Tema: Oppvekst, fiksjonssjangrar

Laget av Lesesenteret

Enkelt norskfagleg arbeid med utgangspunkt i to kortprosattekstar av Jon Fosse.

Omfang: 2 timar utan skriveoppgåvene, elles 3 - 4 skoletimar, avhengig av kor mykje tid ein vil setje av til å lage teikneserie.

Førebuing: Læraren kopierer dei to korte tekstane til elevane og/eller deler dei digitalt.

Læringsmål, munnleg: Kunne bruke norskfagleg kunnskap og omgrep i samtale om tekst og språk.

Læringsmål, skriftleg: Lage to kreative tekstar, minst ein av dei til vurdering: Samansett tekst (teikneserie) og samanhengande, forteljande tekst.

Vurdering: ein eller begge elevtekstane dersom ein bruker skriveoppgåvene.

Fosse, Jon: «Ein ting» og «Asle har aldri lese ei bok» frå Prosa frå ein oppvekst. 1994. Det norske samlaget. 38-39. Tekstane er trykte i tekstsamlinga bak i dette heftet.

Førlesing - bakgrunnskunnskap:

Kort repetisjon av novelle-sjangeren:

1. Skriv stikkord i par/små grupper om kjenneteikn for sjangeren novelle (5 minutt).
2. Lærar styrer ein kort, oppsummerande diskusjon etterpå. Etter lesing skal vi finne ut kva som skil kortprosa-forteljingane frå vanlege noveller.

Under lesing:

Elevane les tekstane stille, eller lærar les høgt for klassen dersom det trengst.

Etter lesing, munnleg:

Par/små grupper av elevar førebur seg på ein litterær samtale i klassen, gjennom å svare på spørsmåla (15 minutt). Skriv stikkord:

1	Kva er skilnadane på ei novelle og desse kortprosa-forteljingane?	
2	Kva handlar tekstane om?	
3	Kva er felles for dei?	
4	Kva gjer det med lesinga at tekstane er så korte, og kor korte er dei eigentleg: kor mange setningar og avsnitt?	
5	Kven er Asle, kva inntrykk får me som lesarar, og kva i tekstane skaper dette inntrykket?	
6	Kva skilnader og likskap kan det vere mellom ei novelle/ei forteljing og ein teikneserie?	

Køyr litterær samtale! Lærer eller ein trygg elev kan leie samtalen punkt for punkt. Fleire elevar kan byte på å vere ordstyrar for samtalen og notere stikkord om ønskjeleg. 1 time totalt?

Tips: Eit alternativ som også gir høve til enkel skrivetrening er å ha samtalen via hyperlenka blogggar. Fleire kan våge å delta dersom ein anonymiserer elevane i bloggane som lærar oppretter for formålet. Ein IT-ansvarleg ved skulen kan hjelpe til, eller elevane kan fikse det sjølve. Bruk tid på å bli samde om kva som er køyrereglar for innlegga. Aslaug Louise Kongshavn har skrive Masteroppgåve om bloggen som medium for litterær samtale: «Litterære samtalar i lause lufta?» 2011, sjå s. 27-30

<https://bora.uib.no/bitstream/handle/1956/4957/82633523.pdf?sequence=1>

Etter lesing, forslag til kreative skriveoppgåver:

1. Skriv ein kortprosatekst til om Asle.
2. Lag ein teikneserie basert på den eine av Fosse sine kortprosatekstar, eller lag teikneserie av din eigen tekst om Asle.

Kompetansemål, skriftleg, munnleg og litterært (Språk, litteratur og kultur):

- Lese et representativt utvalg samtidstekster, skjønnlitteratur og sakprosa, på bokmål og nynorsk og i oversettelse fra samisk, og reflektere over innhold, form og formål
- Bruke norskfaglige kunnskaper og begreper i samtale om tekst og språk
- Bruke ulike estetiske uttrykksformer i sammensatte tekster

«Kva tåler så lite at det knuser om du seier namnet på det?» av Bjørn Sortland.

Tema: Møte mellom gut og jente, epikk og dramatikk

Laget av Lesesenteret

Norskfagleg arbeid med skjønnlitterær tekst. Tolking og dramatisering

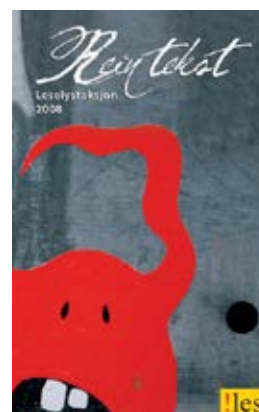
Omfang: Ca. 4 skoletimar

Førebuing: Kopier teksten og kolonnenotatet til elevane.

Læringsmål:

- Gjere greie for personkarakteristikk
- Dramatisere ein tekst
- Reflektere over kva som skal til for å gjere ei dramatisering god

Vurdering: Respons utan karakter på framføringa av dramatiseringa.

Sortland, Bjørn: «Kva tåler så lite at det knuser om du seier namnet på det?», utdrag frå antologien Rein tekst: Leselystaksjonen 2008, publisert av Foreningen lles.

Førlesning, 10 - 15 min førebuing på teksten:

Elevane skal lese utdraget under og parvis finne ut kva dei får vite om «han», engelen Mikael og «ho» etter berre denne korte skildringa. 10 - 15 min.

Og utan at Rolf ser det, legg han eit lite ikon i kofferten. Erkeengelen Mikal. Han legg ikonet øvst, slik at ho ser det med ein gong ho opnar kofferten. «Ein engel passa på deg under heile flyturen», skriv han på ein liten lapp. Han kjenner seg mistenkjeleg lur då han lukkar igjen.

Hjelpespørsmål: Kven sin koffert er det? Kva skal ikkje Rolf sjå? Kva tenkjer «han» om seg sjølv? Kva skal «ho»? Kva kan ein engel gjere? Meir? Dikt litt vidare litt om forholdet mellom «han» og «ho».

Lesning:

Elevane får heile teksten og les han slik som læraren vurderer fungerer best eller gir best lesetrening, til dømes i par, ved høgtlesing eller stille kvar for seg.

«Kva tåler så lite at det knuser om du seier namnet på det?»

Under og etter lesing:

Elevane skal øve seg i nærlesing av tekst. Deretter skal dei dramatisere ved å gjere teksten om til replikkar og sceneinstruksar. Arbeidet foregår i par eller små grupper på tre. Læraren lager kopi til elevane av notatskjemaet under.

Til eleven: Kva får lesaren vite om «han» og «ho»? Finn sitat frå teksten, eller skriv med eigne ord den informasjonen du finn:

Ingrid	Markus
<i>Utsjånad:</i>	<i>Utsjånad:</i>
«Ho er heilt skalla»	
<i>Veremåte:</i>	<i>Veremåte:</i>
	Han tek kontakt med ho = han er modig?
<i>Handlingar:</i>	<i>Handlingar:</i>
Ho skal ut og fly.	
<i>Mi samla oppfatning/tolking:</i>	<i>Mi samla oppfatning/tolking:</i>

«Kva tåler så lite at det knuser om du seier namnet på det?»

Overordna refleksjonsspørsmål:

Elevane svarer skriftleg på spørsmåla under. Dersom dei jobber i par, skal likevel begge skrive svar.

«Kva tåler så lite at det knuser om du seier namnet på det?»

1. Kva inntrykk får du av Markus?
2. Kva inntrykk får du av Ingrid?
3. Trur du Ingrid set pris på det Markus har gjort med kofferten hennar? Kvifor/kvifor ikkje?
4. Synest du at dette er ei kjærleikshistorie eller ikkje? Grunngi svaret ditt.
5. Kva assosiasjonar får du til tittelen på romanen? Du har berre lese eit utdrag, så du kan ikkje vite korleis det ender, men orda i tittelen gir kan hende eit hint?

ETTER LESING: dramatisering av forteljande tekst og framføring.

Oppdrag til elev:

No har de funne ut ein del om hovudpersonane gjennom nærlesing og gjennom det de har skrive om hovudpersonane og innhaldet.

Sjå no på dei to fyrste sidene og dramatiser dei. Jobb i par/grupper på tre. Det er ganske lett å gjere replikkane i teksten til ein dialog i ei dramatisering, til dømes eit skodespel eller eit filmmanus. De klarer sikkert også å finne nokre rekvisittar som kan skape miljø til framføringa. Sjå i læreboka etter mønster for drama-tekst eller skriv slik:

«Kva tåler så lite» - ei dramatisering av (elevnamn)...

På ein kafé eller pub. Markus er på veg ut, men oppdagar plutseleg ei jente som sit på ein krakk og røyker. Han tømmer glaset og går bort.

Markus: Hei! Har du ein sigarett? Eg er gått tom
Markus set seg ned. Ho...

Ingrid: Ingrid.

«Kva tåler så lite at det knuser om du seier namnet på det?»

Framføring:

For at dette skal bli naturleg og truverdig for dei som skal sjå på, må de øve og tenkje på korleis de har oppfatta personane. Kvar må leve seg inn i sin person, freiste å vere han eller ho, og ikkje berre seie orda. Legg merke til korleis teksten er skriven. Bruk dei tankestrekane, punktuma og spørreteika som finst i teksten (teiknsetjing er hint til lesaren) i den munnlege framsyninga.

Når de har gjennomført framsyninga to og to vil de få tilbakemelding på desse punkta. Klassen kan kanskje vere med og vurdere kvarandre?

- Bruk av rekvisittar - dei nødvendige og rette tinga?
- Naturleg samtale - sjølv om det er replikkar skal dei virke ekte med pausar, blikkontakt, kroppsspråk og mimikk som finst i vanleg samtale.
- Innleving i personane - blir dei truverdige?

Kompetansemål. Muntlig kommunikasjon

- mestre ulike roller i samtaler, diskusjoner, dramatiseringer og presentasjoner

Kompetansemål. Skriftlig kommunikasjon

- lese et representativt utvalg samtidstekster (...)
- skrive kreative tekster på hovedmål og sidemål med bruk av språklige virkemidler

Twitterforteljingar av Frode Grytten.

Tema: Lese mellom linjene i skjønnlitterære tekstar

Laget av Lesesenteret

Undervisningsopplegg med utgangspunkt i Twitter-forteljingar.

Omfang: 2 skoletimar

Førebuing: Læraren kopierer tekstane, eller viser tekstane i plenum. Alle står i undervisningsopplegget under.

Læringsmål:

- lese og forstå korte, opne skjønnlitterære tekstar
- dikte vidare og fyller inn tomme rom i ein av tekstane

Inga vurdering: Opplegget er best eigna som øving i å lesa dei tomme romma i tekstane, samt til enkel skriveøving.

Tekstar: Twitterforteljingar av Frode Grytten. Frå samlinga Vente på fuglen (2014), Kagge forlag.

Eit-par av tekstane er trykte i læreboka Panorama, s. 285, men merk at det er ein trykkfeil i teksten kalla «29. januar». Om du vil, kan du til slutt diskutere med elevane kor lite som skal til for at ein tekst skal endre mening: «slått opp» og «stått opp» tyder svært ulike ting.

Før lesing:

Desse tekstane vart publiserte på Frode Grytten sin Twitterkonto i 2012 - 2013. Twitter er eit sosialt medium med avgrensa plass til å skrive. Derfor er desse tekstane svært korte. Dei kan vere på maks 140 teikn.

Frode Grytten har sjølv sagt at han vil at dei 140 teikna skal verte til 140 000 teikn hos lesaren. Kva meiner han med det?

1. Diskuter kort med sidemannen.
2. Diskuter i plenum.

Undervegs i lesinga:

Læraren ber elevane lese tekstane kvar for seg.

1. Kva handlar desse tekstane om? Noter minst eitt punkt til kvar tekst. Tips: Dekk gjerne over dei andre tekstane når du les ein tekst, slik at du verkeleg får konsentrert deg om ei forteljing om gongen.
2. Forstår du betre utsagnet til Grytten om dei 140 000 teikna når du har lese ei av forteljingane? Var det nokre av dei som trigga fantasien din?
3. Ein kan ha samtale i grupper/klasse om det ein har funne ut før elevane går vidare til å fordjupe seg i ein av tekstane.

TWITTER-TEKSTAR

Twitter, Frode Grytten - 22. januar 2012

Dei sjekkar ut, går kvar sin veg. Ho (30) tenker det er slutten. Han (28) tenker det er byrjinga. Lyden av trillekoffertar. Lyden av søndag.

Twitter, Frode Grytten - 29. januar 2012

Rommet hennar lyser av sms. Ho kan telje 22 stavefeil på fem meldingar. Bodskapen er likevel klar: Verdas største idiot (14) har slått opp.

Twitter, Frode Grytten - 16. april 2013

Belieber-bussen har brote saman tolv mil frå Telenor Arena. Politi og psykolog er på staden. Førebels skadeoversikt: 52 knuste pikehjarte.

Twitter, Frode Grytten - 22. april 2013

Då han var sju, drømte han om å bli astronaut. Då han fylte ni, ville han bli flygar. Tiåringen gikk inn for kranførar. No er han asfaltør.

Twitter, Frode Grytten - 26. april 2013

Ho ventar telefon 2030. Ingen ringer. Ho ringer sjølv 2100. Ingen svarar. 2200 ringer det. Feil nummer. Men dei tar til å snakke. I timevis.

Etter lesing:

Elevane vel ein tekst kvar.

1. Skriv ut ein av tekstane slik at dei tomme romma lesaren (du) sjølv må fylle, vert synleg som tekst. Sjå døme under.

Døme

<p>Twitter, Frode Grytten - 22. januar 2012 Dei sjekkar ut, går kvar sin veg. Ho (30) tenker det er slutten. Han (28) tenker det er byrjinga. Lyden av trillekoffertar. Lyden av søndag.</p>	<p>Dei sjekkar ut, går kvar sin veg. Hotellet dei budde på låg midt i ein stad som ingen av dei eigentleg kjende. Dei hadde vore der berre ei natt. Ho (30) tenker at det er slutten. Ho hadde kjent det på seg med det same det berre vart dei to i rommet. Var det slik han var? Det kunne ho ikkje leve med. Han (28) tenker det er byrjinga. Ho hadde vore så nær han i går. Ho var nett slik han hadde sett føre seg. Han berre visste at det måtte bli ho. No hadde dei pakka. Lyden av trillekoffertar. Dei små hjula skrapa mot grus på det slitne teppet i hotellkorridoren. Ho gjekk med raske steg føre han. Lyden av søndag.</p>
---	---

Meir dersom elevane er engasjerte og tida tillet:

Læraren kan be elevane gå saman med andre i klassen som har arbeidd med den same teksten.

1. Les høgt for kvarandre.
2. Diskuter kva som skapar ulik forståing av tekstane i gruppene.

Kompetansemål, skriftlig kommunikasjon:

- Lese et representativt utvalg samtidstekster, skjønnlitteratur og sakprosa, på bokmål og nynorsk og i oversettelse fra samisk, og reflektere over innhold, form og formal
- Skrive kreative tekster på hovedmål og sidemål med bruk av ulike språklige virkemidler

«Kjøtkverna», essay av Agnes Ravatn

Tema: essay om livet på kjøpesenter, språk og språklege virkemiddel

Personleg essay til litterær samtale, skriftleg utforsking. Opplegget kan også nyttast til arbeid med nye omgrep. Teksten er ganske lang og språkleg krevjande, men opplegget gir hjelp til nærlesing for forståing slik at elevane kan bruke teksten til å gjere eiga skrivning meir avansert.

Omfang: 4 skoletimar, eventuelt meir om ein tar med forslaget til valfri, kreativ skrivning.

Førebuing: Læraren kopierer novella til elevane. Lag gjerne din eigen variant av skriveramma «Sandwich-modellen». Kopieringsoriginalar til parnotat og open skriveramme finst sist i opplegget.

Læringsmål, munnleg: Lære nokre nyttige omgrep frå teksten til bruk i egne tekstar.

Læringsmål, skriftleg: Kunne reflektere over og drøfte ei sak.

Vurdering: Se foreslåtte differensierte skriveoppgaver.

Tekst: Ravatn, Agnes: «Kjøtkverna», frå samlinga Stillstand. Sivilasjonskritikk på lågt nivå (2009)

Førlesing og lesing:

Del ut teksten, og plasser gjerne elevane i par no, dersom dei ikkje allereie sit parvis. Arbeidet skal i hovudsak gjerast i par eller små grupper på tre, for å sikre at alle får delta.

1. Her trengs lite førlesingsstrategiar, men éin innfallsvinkel er å spørje klassen kva assosiasjonar tittelen på teksten gir dei. Indikerer tittelen humor eller alvor?
2. Lærer les essayet høgt medan elevane har teksten føre seg. Plukk gjerne ut nokre av dei humoristiske verkemidla undervegs, som overdriving, ordbruk, situasjonskomikk med meir.

Arbeid med ord og omgrep:

Språkoppgåva har til hensikt å trene medvit om språk og samanheng mellom ord, samt utvide elevane sitt aktive vokabular med nokre typisk skriftspråklege omgrep.

1. Elevane skal først individuelt finne minst eitt ord dei ikkje skjønar eller slit med å forklare. Dei skriv orda ned, gjerne på gule klistrelappar (post-it).
2. Samle inn lappane og/eller gå munnleg gjennom orda som elevane har funne. Kommenter gjerne språkfamiliar, lånord frå engelsk osv.
3. Elevane jobbar vidare i par med å finne fem ord som er sjeldne og som dei ikkje brukar sjølve, men som kan vere nyttige å kunne. Døme er slike ord som "avgjerande" og "variasjon".
4. Elevpara skal så bli samde om tre ord som dei ønskjer å lære seg. Dei skriv orda på eit ark/digitalt, og lagar setningar med kvart av dei. Dei skal også prøve å finne ordfamiliar ("avgjerande" er i slekt med "ei avgjerd") Elevane kan gjerne bruke ordbok, nettkjelder og liknande. Det gjer ingenting om dei skriv av, berre dei sjølve forstår kva setningane deira tyder.
5. Dersom det er tid til det, får læraren i plenum innspel om eit ord frå kvart par/gruppe med setning og ordfamilie.

Repetert, utforskande lesing og refleksjon i par:

1. Elevpara les teksten på ny og skriv eit stikkord eller ein setning som summerer innhaldet i kvart av dei tolv avsnitta. Elevane byter på å lese og skrive, og dei må bli samde om kva kvart avsnitt handlar om undervegs. Dei kan gjere notat i bok/på ark, dei kan klistre ein gul lapp med stikkord over kvart avsnitt i teksten eller dei kan nytte notatmalen for nærlesing i par som ligg nest sist i dette opplegget.
2. For å sikre forståinga, styrer lærar ein gjennomgang av teksten med utgangspunkt i elevane sine notat om avsnitta.
3. Oppfølgingsspørsmål til klassesamtale: «Fungerer kjøpesentra på same måten i dag, synest de? Kva kjenner ein igjen, kva ikkje?»
4. Idémyldring i klasse før skriveoppgåvene: «Finn både positive sider og negative sider ved kjøpesenter». Trengs struktur på myldringa? Bruk til dømes tankekart eller tokolonnenotat.

Argumenterande skriving: «Kva skal vi med kjøpesenter?»

Elevane jobbar vidare i par eller tremannsgrupper med å førebu ei skriftleg drøfting av temaet «kjøpesenteret sin funksjon». Dei kan gjerne bruke teksten, forslag frå klassen, frå rammeteksten med meir, berre paret/gruppa finn ut kva dei er mest samde om når dei lager utkast til skriftleg drøfting. Skrive på sidemål? Elevane skal:

- Skrive eit utkast i par eller gruppe til ein drøftande tekst om det moderne kjøpesenteret sin funksjon. Bruk gjerne sandwich-modellen under.
- Presentasjonsskriving: Når utkastet er klart, skal elevane skrive vidare kvar for seg. Dei kan bruke ein opnare skrivemal til dette, sjå kopieringsmalen som ligg sist i opplegget.
- Elevane skriv teksten ut til samanhengande tekst med avsnitt og alle element på plass. Dei skal bruke nokre nye ord dei har lært. Før levering sjekkar elevane rettskrivinga og det andre som blir vurdert (sjå forslag i neste punkt, eller bli samd med elevane om andre kriterium).
- Forslag til kva som kan vurderast: Struktur, avsnitt, rettskriving og språkbruk, inklusive omgrep frå utvalde ord frå Ravatn sitt essay. To av desse elementa får elevane hjelp med om du nyttar ein skrivemal som den under under.

Skrivemal: Sandwich-modellen gir enkel visualisering av teksten si form: Den har "brød" over og under og "fyll" i midten. NB! Rekkefølga på positive og negative sider kan bytast om i skrivemalen. Lag helst ein (digital) skrivemal saman med elevane som dei kan fortsetje sjølv med å fylle ut.

Sturktur	Forslag	Forslag
Innleiing, slår fast kva teksten handlar om.	<i>Kjøpesenteret fyller fleire funksjo-ner...</i>	<i>Det moderne kjøpesenteret er eit...</i>
Avsnitt 1, noko positivt	<i>sosialt</i>	
Avsnitt 2, meir	<i>Passar for folk i fleire aldrar</i>	
Avsnitt 3, noko motsett	<i>Stel handelen frå nærbutikken</i>	
Avsnitt 4, meir	<i>Skaper kjøpepress</i>	
Avrunding , gjenta noko frå innleiinga	<i>Vi ser at kjøpesenteret kan vere ei kjelde til glede for...</i>	<i>Denne teksten viser at kjøpesenter kan vere ein alvorleg belastning på økonomien til folk, og det gjeld kanskje særskilt for unge...</i>

Valfri, kreativ skriveoppgåve:

Forslag til skiving som gir høve til meir kreativitet og individuell, utforskande skiving enn drøftingsoppgåva over. Denne oppgåva kan vere noko vanskelegare enn den førre skriveoppgåva, men den kan virke motiverande på mange elevar, særleg dersom dei likte teksten og temaet. Det går også an å gjere skriveoppgåva meir yrkesretta, sjå eit par forslag under. Bli samd med klassen om eller korleis teksten skal vurderast.

Skiv ein tekst om ditt forhold til kjøpesenter i kva kreative teksttype du vil: Dikt/sangtekst, eit kjærleiksbrev til favorittkjøpesenteret ditt, ei dagbok/blogginnlegg om ei hending på eit kjøpesenter, ein appellerande tekst (tale, kåseri, essay) om å bruke nærbutikken meir/få eit betre kjøpesenter i nærleiken osv. Teksten din kan gjerne vere morosam.

Alternative, yrkesretta sjangrar kan vere at du skriv ein klage på noko negativt du har opplevd eller lagar ein informasjonstekst eller brosjyre om eit kjøpesenter du kjenner.

Kompetansemål i norsk, skriftleg:

- Lese et representativt utvalg samtidstekster, skjønnlitteratur og sakprosa, på bokmål og nynorsk og i oversettelse fra samisk, og reflektere over innhold, form og formål
- ...skrive egne argumenterende tekster på hovedmål og sidemål
- Eventuelt: Skrive kreative tekster på hovedmål og sidemål med bruk av ulike språklige virkemidler

Kopieringsmal for nærlesing i par

Elevane løyser annakvar oppgåve:

- Elev 1 fortel kva avsnitt 1 handlar om, elev 2 skriv ned og supplerer. Ved neste avsnitt byter dei roller. Fortset med å vere forteljar og skrivar annakvar gong.

Namn:	Namn:
1. avsnitt handlar om...	2. avsnitt handlar om...
3. avsnitt handlar om...	4. avsnitt handlar om...
5. avsnitt handlar om...	6. avsnitt handlar om...
7. avsnitt handlar om...	8. avsnitt handlar om...
9. avsnitt handlar om...	10. avsnitt handlar om...
11. avsnitt handlar om...	12. avsnitt handlar om...

Kopieringsmal for open skriveramme.

(Denne malen kan sjølvsagt brukast til å skrive resonnerande eller drøftande tekstar om andre emne enn kjøpesenter.)

Fyll inn setningar i malen før du bind desse saman til samanhengande tekst med minst 6 avsnitt. Hugs tekstbinding! Her er forslag til ord og uttrykk som bind teksten saman og viser samanhengar og motsetnader: *og, for det første/andre/tredje, i tillegg, vidare, sist, men ikkje minst: men, derimot, likevel, på den andre sida: til slutt kan vi sjå, konsekvensen er, oppsummert kan vi seie ...*

Struktur:	Din tekst
Innleiing, slår fast kva teksten handlar om.	
Avsnitt 1, noko positivt	
Avsnitt 2, meir	
(eit avsnitt til?)	
Avsnitt 3, noko motsett	
Avsnitt 4, meir	
(eit avsnitt til?)	
Avrunding, gjenta noko frå innleiinga	

«Billy the Kids samla verk»

av Michael Ondaatje

Tema: Sjangrar og Det ville vesten.

Norskfagleg opplegg om «Western-dikt»: Ondaatje si framstilling av livet til Billy the Kid nyttar trekk frå ulike sjangrar. Det er mange namn i teksten som gjer han noko uoversiktleg, men han er ikkje lang, og han handlar om eit spanande tema. Kan vidareutviklast i engelskfaget, eller i yrkesfag som TIP og BA.

Omfang: 2 - 3 skoletimar, avhengig av om ein inkluderer skriveoppgåva.

Førebuing: Læraren kopierer utdraget til elevane. NB! Dette opplegget bruker berre ein del av det utdraget som finst i Rein tekst-antologien. Kopier også dei notatskjema og skriverammene du vil bruke.

Læringsmål, munnleg:

- kunne forklare noko om sjanger, deriblant skilnaden på lyrisk og episk tekst

Læringsmål, skriftleg:

- kunne ta notat og sortere informasjon frå eigne nettsøk
- Eventuelt skrive ein informativ tekst om ein person eller eit tema

Vurdering? Særleg aktuelt om ein lagar eit tverrfagleg opplegg ut av det

Tekst:

Ondaatje, Michael: «Billy the kids samla verk», eit utdrag er trykt i Rein tekst 2013/14 frå Foreningen Iles. (2013) NB! Tekstutdraget som er brukt i dette undervisningsopplegget er kortare, og nyttar berre ss. 41 - halve 44.

Førlesing - forkunnskap:

Samtale i klassen (20 - 30 min til saman):

- 1) Har nokon høyrte om Billy the Kid?
- 2) Kva forbind du med western-sjangeren, til dømes som film?
Få stikkord frå klassen om Det ville vesten. Eit par elevar noterer stikkorda på tavla, eller læraren skriv sjølv, dersom det er mest fruktbart.

3) Førebu lesinga gjennom å diskutere nokre ord frå teksten. Her er forslag:

- **Smed** – kva gjer ein smed? Finst det lenger?
- **Rabieskatt** – kva er rabies?
- **Krøtterpolitikarar** – kva tyder «krøtter»? Kva har det med ordet cowboy å gjere?
- **Rifle** – det kan hende at nokre elevar kan mykje om våpen, la dei få vise det.
- **Poker** – mange har spelt poker, men kan hende berre på nett. Korleis var poker-speling i Ville vesten?
- **Stigbøylar** – kva er det?
- **Belg** – kva er det?

Dersom du ønskjer å lære elevane å nytte omgrepsnotat til bruk i faga, kan du be dei om å fylle ut eit slikt skjema sjølve og seinare vise til det når dei til dømes skal lære seg ord i norsk eller andre fag.

Notatskjema for ord og omgrep:

Smed	Rabies
Krøtter	Rifle
Poker	Stigbøyle
Belg	

Lesing med lesestopp:

Del ut teksten. Lærer les høgt medan elevane følgjer med, diskuterer og fyller inn skjemaet (sjå under) etter kvar lesestopp.

1. Lesestopp etter s. 41. Kvifor liknar denne delen av teksten på eit dikt?
2. Lesestopp etter s. 43. Kvifor liknar denne delen av teksten på ei forteljing (epikk)?
3. Lesestopp etter slutten midt på s. 44. Kvifor liknar denne delen på ein saktekst, til dømes ein leksikon-artikkel?
4. Diskuter til slutt: Kva tyder uttrykket «samla verk» når me snakkar om litteratur? På kva måte kan uttrykket tyde noko anna når det gjeld Billy the Kid? Kva er det litterære fagordet for slikt som kan tyde to ting på ein gong? Kva tyder metaforen i siste setning i 1. delen: «Blod eit halssmykke eg bar heile livet»? Kva assosiasjonar får vi til blod?

Notatskjema for teksten

«Billy the kids samla verk»	Kjenneteikn (på dikt, forteljing osv)	Døme frå teksten
1. del: Lyrikk		
2. del: Episk diktning		
3. del: Saktekst		

Etter lesing:

Elevane bruker nettet til å finne ut meir om sheriff William J. Brady, Pat Garrett, Billy the Kid, Tom O'Folliard eller ein av dei andre folka i teksten, eller finn ut meir om ein av plassane som er nemnde, til dømes Fort Sumner eller Boot Hill. *NB! Norsk og amerikansk Wikipedia gir motstridande informasjon om Billy the Kid. Diskuter gjerne kvifor slikt skjer om de har tid til det i klassen. Mengda av informasjon om desse mennene varierer også enormt. Berre Billy har førebels (2015) ein eigen artikkel på norsk Wikipedia, men i denne finn ein også kommentarar om ein del av dei andre.*

- Elevane gjer nettsøk aleine eller i par.
- Alle skal ta notatar som skal godkjennast av lærar, alternativt kan funna presenterast munnleg i klassen.

Skriving (om ein vil):

Elevane nyttar notatane til å skrive ein informasjonstekst om sin person eller stad. Dei kan godt få ei skriveramme til å komme i gang (under).

Bruk maks ein time. Vis korleis ein skur av stavekontroll og berre bruker denne til slutt etter at ein er nøgd med innhaldet. Vis forslag til tekstbinding under for meir avansert tekst. Bli samd med klassen om dette er eit arbeid som er vedt å bruke som presentasjonsskriving til vurdering.

Skriveramme i fem avsnitt - skriv minst ei setning i kvart avsnitt i høgre kolonna. Gi døme og forklaringar. Tips: Bruk tekstbinding som får avsnitta til å henge saman. Her er forslag til ord og uttrykk du kan bruke: *og, for det første/andre/tredje, i tillegg, vidare, sist, men ikkje minst: men, derimot, likevel, på den andre sida: til slutt kan vi sjå, konsekvensen er, oppsummert kan vi seie*

struktur	døme	din tekst
Innleiing til dømes namn, stad, tid	<i>Pat Garrett levde i...</i>	
Første opplysing	<i>Han er blitt ein legende, fordi...</i>	
Andre opplysing	<i>I tillegg var han kjend for å...</i>	
Tredje opplysing	<i>Garrett blir skildra i fleire filmar, til dømes...</i>	
Avslutning som seier noko om heile mannen/sta- den, ikkje berre ein detalj.	<i>Det er vanskeleg å sjå på Garrett berre som ein helt, fordi...</i>	

Forslag til vidare arbeid kan vere å sjå ein western-film om Billy the Kid i engelsktimane, eller å omsetje sin eigen tekst til engelsk. TIP-elevar kan ha nytte av å finne ut kva ein smed gjorde, kva verkty han brukte og kva han laga. Det kan også vere relevant og interessant for elevane å finne ut meir om historisk våpenkonstruksjon og -produksjon. BA-elevar som ser western-film kan få i oppgåve å notere korleis husa såg ut (tre og/eller mur), og til dømes lage arbeidsteikningar til eit sheriffkontor eller ein saloon. Tverrfaglege framlegg av slike prosjekt kan gjerne brukast til munnleg vurdering i norsk.

Kompetansemål i norsk, muntlig og skriftlig:

- Bruke norskfaglige kunnskaper og begreper i samtaler om tekst og språk
- Lese et representativt utvalg samtidstekster, skjønnlitteratur og sakprosa, på bokmål og nynorsk og i oversettelse fra samisk, og reflektere over innhold, form og formål
- Innhente, vurdere og bruke fagstoff fra digitale kilder i arbeidet med egne tekster, og følge regler for personvern og opphavsrett

Tekstsamling

Lesesenteret
Universitetet i Stavanger

«Si nei, for svarte!!!!»

Danic,
Sjanger

«Si nei, for svarte!!!!»

Jeg tror du har sett det du også. Unger og ungdom som er uhøflige, bortskjemte, ansvarsløse og fullstendig uten respekt for voksne. En gang kunne elever få brev med hjem hvis de oppførte seg dårlig på skolen. Da sto lærere og foreldre sammen som voksenpersoner og satte noen grenser for barna. I dag setter foreldrene seg på barnas side og truer læreren med advokat hvis han irettesetter dem.

Går det an å gi et barn for mye kjærlighet? Svaret er ja. Oppdragelse er en balansegang mellom å gi kjærlighet og sette grenser. Mangel på grenser fører til utrygghet hos et barn. Det føler at det kan styre de voksne. Trygghet er et grunnleggende behov hos alle mennesker. Kjærlighet og grenser er to sider av samme sak. Det er av kjærlighet og omsorg man sier nei og setter grenser for barna. Når jeg snakker om for mye kjærlighet så mener jeg uklokket ettergivenhet som gir barna en følelse av å styre de voksne.

Å sette grenser innebærer at man av og til må si et tydelig, NEI og stå for det. Man må ikke bli bløthjertet og gi etter fordi barnet gråter og blir sint. Vi er voksne. Det er vi som skal vite best. Det er vi som skal vise dem forskjell på rett og galt. Det er vi som skal lære dem høflighet. Det er vi som skal lære dem om plikter og ansvar. Å overse negativ atferd og si ja til alt barnet vil ha, er misforstått kjærlighet. Det kan være behagelig i øyeblikket fordi du unngår konflikt. På lang sikt er det skadelig for barnet.

Vi elsker våre barn og mange har økonomiske muligheter til å gi barna alt de ønsker seg. Vi har nå en generasjon unger og ungdom som har blitt best i verden på manipulasjon og forhandling. De har foreldre som ikke kan si et tydelig NEI, og stå for det. Ungdom vet hva de skal si:» Alle de andre har det.» Jeg kommer til å bli mobbet hvis jeg ikke har det» «Alle får gå på festen» Foreldrene gir etter. De tenker at min unge ikke skal stå tilbake for noen andre.

Vil vi virkelig det? At vårt barn skal være som alle andre? Flertallet har ikke alltid rett. Vi vil ha selvstendige unge som står for noe. Som er trygge på seg selv. Som er i stand til å ta egne valg og som kan tale flertallet midt i mot når det er nødvendig. Vi vil ha ungdom som tar ansvar. Ungdom som bidrar både hjemme og i samfunnet. Ungdom som er pliktoppfyllende, har styring på sin egen økonomi og et verdisyn hvor de faktisk kan bry seg om andre enn seg selv.

For å få til dette så må jo voksne selv ha et verdisyn. Vi må tro på noe og stå for det. Vi må være trygge på oss selv. Da klarer vi og si et tydelig nei, uten å måtte ringe de andre foreldre i klassen, barnehagen eller vennegjengen for å høre hva de har tenkt å gjøre med saken.

«Si nei, for svarte!!!!»

Ja, jeg vet at det finnes mye bra ungdom og at det selvfølgelig ikke gjelder dine barn eller barnebarn. Jeg synes imidlertid at du skal tenke litt over dette allikevel. Det så lett vint å si JA. Jeg tenker at vi oftere burde ta ubehaget ved å si: NEI. Jeg tenker også at det ville være svært lurt om ungdom i større grad, både fikk ansvar i forhold til husarbeid, hagearbeid og økonomi. De skal tross alt leve et liv som vil kreve noe av dem. Hvordan skal de klare det med foreldre som ikke stiller et eneste krav. Ja, vi er glad i barna våre. Ja, vi har råd til å gi dem alt dem ønsker seg. Ja, det er ubehagelig å sette grenser. Men den som ikke vil gjøre noe som krever noe av dem, vil neppe bli «gagnlege menneskjer i heim og samfunn»

Atle Ness,
novelle

«En liten krimfortelling»

Inn gjennom den pene, litt gammeldagse stua snek det seg en mann i svarte bukser og svart, høyhalset genser. Han gikk rett mot det gamle rosemalte skapet i hjørnet og krøp inn. Det ble helt stille. Bare pendeluret over peisen hakket seg fram gjennom minuttene.

Så røpet lyder ute fra hallen at en annen persom kom inn i leiligheten. Øyeblikket etter stod en ung kvinne i stua. Hun var på vei mot bokhyllene, da hun plutselig stanset opp midt på gulvet, som om hun hadde hørt noe

Brått snudde hun seg mot hjørneskapet, der døra gled opp. Hun skrek vilt. Mannen som kom ut, løftet hendene:

– Rolig, Helene. Jeg mente ikke å skremme deg ...

Men kvinnen hørte visst ikke. Eller hun ville ikke høre. Hun grep ned i veska si og stod plutselig med en pistol i hånden.

Det var ingen tvil. Lyden kom inne fra skapet.

Helene så seg rundt. De trygge, tunge møblene stod der de alltid hadde stått. Pianoet i kroken, maleriene på veggen – det var som om de kikket ned på henne og sa: Du er hjemme nå. Her er du trygg.

Men det gamle, fine hjørneskapet ville ikke stemme i koret. Fra det kom det en lav, truende skraping. Det var døra som gled opp.

Det vanvittige skriket som knuste tryggheten var hennes eget. For den svartkledde mannen i døråpningen åpnet ikke munnen. Han bare rettet armen truende mot henne.

Anspent kjente Robert hvordan det trange, støvete skapet klemte seg rundt ham. Halsen ble tørr og sår. Bare ikke hoste nå! Han svelget panisk for å kvele lyden som ville true seg opp gjennom strupen.

Endelig hørte han raske, bestemte skritt. Nå var hun der. Nå! Han fikk bare denne ene sjansen. Så mye stod på spill.

Sakte og kontrollert skjøv han på døra. Gjennom sprekken kom snobbestua til syne. Hver krok lyste av diskre rikdom. Her var det noe å hente!

Men den helvetes gamle rukledøra knirket naturligvis. Hun fikk øye på ham et sekund for tidlig. Og hun skrek. Som hun skrek! Hun vrælte like skingrende som den verste alarm. Han strakte ut hånden for å berolige henne.

«En liten krimfortelling»

Herr Johnson stod ved vinduet, slik han alltid pleide om kvelden. Fruen kikket bort på ham. Hun visste nok hvorfor han stod der. Han prøvde hele tiden å få et glimt av den vakre, unge kvinnen i leiligheteten tvers over gaten. Som om han ikke hadde noe annet å ta seg til, den gamle grisen! Skilt var hun visst også.

Vinduet trakk blikket hans til seg. Der! Hun kom til syne som vanlig, midt på gulvet i det som måtte være stua, det kunne han se av møblene. I kveld hadde hun den mørke kjolen på seg. Det likte han. Lyset skinte i det rødlige håret ... men plutselig stivnet hun til. Munnen hennes åpnet seg. Han kunne se skriket som kom ut, selv om det var umulig å høre noe. Skremt snudde han seg mot kona.

– Sara, kom hit! ropte han. – Det skjer noe forferdelig der borte!

Ja, han kunne jo tro det. At hun nedlot seg til å stå og stirre inn gjennom vinduene til naboen, bare fordi de ikke hadde vett til å trekke gardinene ordentlig for, som skikkelige folk gjorde. Nå maste han igjen:

– Men så kom hit og se, da!

Førstebetjent Holm var en forholdsvis tykk, skallet mann i førti-årene. Han trakk på skuldrene og tittet på kollegaen sin. De hadde bare to spor å gå etter. En nabo hadde ringt politiet fordi han så noe mystisk gjennom vinduet. Det var det lille sporet. På gulvet lå ett som var mye større: et lik med skuddsår i brystet.

Vel, skulle han være nøyaktig, var det kanskje et par ting til. Det tomme hjørneskapet gapte vidt åpent, det eneste tegnet på uorden i hele denne sirlige leiligheten. Hvis man ellers så bort fra at utgangsdøra hadde vært ulåst da de kom.

– Kanskje drapsmannen var en tyv som gjemte seg i skapet? sa kollegaen. Noe i stemmen tydet på at han visste at Holm ikke kom til å være enig.

– Lite sannsynlig, brummet førstebetjenten. – Jeg tror heller det var den drepte som var i skapet.

Se – den svarte genseren er full av støvdotter!

Men førstebetjent Holm ville aldri få vite sannheten. Den eneste som kunne fortalt den, var Johnson på den andre siden av gaten, og han hadde snudd seg mot kona akkurat i det kritiske øyeblikket.

«En liten krimfortelling»

Andre vitner fantes ikke. Ingen så at Helene trakk på skuldrene og senket pistolen.

- Beklager, Robert, sa hun til sin tidligere medsammensvorne.
- Men du skremte meg virkelig. Jeg visste ikke at du var ute alt.
- Pengene, sa han. – Hvor er min del?
- Vet du virkelig ikke det? De brant jo opp sammen med flukt bilen. Det var bare så vidt jeg selv kom levende fra det.
- Du lyver!

Rolig dro hun opp kjoleermet. Fra den ødelagte huden gliste store arr mot ham.

Slik hadde hun ikke sett ut den gangen. Hun snakket sant. Han kunne bare ha fortalt sannheten under rettssaken. De fem årene i fengsel var forgjeves. Det fantes ingen formue å hente nå.

Livet hans var mislykket. Han var og ble en taper. Robert nappet pistolen fra Helene, rettet den mot sitt eget bryst og trykket av.

Det var panikken som fikk henne til å gjøre den skjebnesvangre feilen. Hun vred pistolen ut av Roberts hanskekledde hånd og la den tilbake i veska før hun løp ut.

Nei, det var ingen vitner. Selv forsvareren hennes hadde vondt for å tro på historien om selvmordet, da politiet greide å knytte Helene til det gamle bankranet. Men dommeren mente at hun kunne ha skutt i panikk, så hun slapp med seks år.

Det er ingen som bryr seg

Ari Behn,
Talent for lykke

Det er ingen som bryr seg

I lang tid hadde det gått trått hjemme. Jeg snakket knapt med foreldrene mine, og snart gikk det også skeis på skolen. Sommeren før jeg skulle begynne i andre klasse på videregående, fortalte jeg foreldrene mine at jeg ville flytte hjemmefra og at jeg ikke kom til å fortsette på skolen til høsten. Faren min stakk til meg en tusenlapp og mora mi sukket oppgitt. Kanskje trodde de meg ikke, eller så lot de som ingenting. Jeg syntes det var latterlig at de kunne oppføre seg så uinteressert. Men det var først da jeg virkelig sklei utpå.

I ukene som fulgte, hang jeg nede på kiosken ved jernbanen, ble kjent med nye folk. En av dem het Sverre, han var den eldste og mest erfarne i gjengen og forsynte oss yngre med hva det skulle være. En kveld sa han at det var min tur til å ha fest. Det var ingenting å lure på. Hjemme kunne jeg gjøre som jeg ville. Huset til foreldrene mine var romslig, de kom ikke til å nekte meg noe som helst. Vi var en stor og bråkete gjeng som inntok begge stuene og verandaen, det digre kjøkkenet og hele kjelleretasjen. Vi gikk umiddelbart løs på brennevinet til faren min og ga oss ikke før alt var drukket.

Neste morgen så det ikke ut hjemme.

«Jeg regner med at dere hjelper til med oppryddingen,» sa jeg og prøvde å vekke flere av de nye vennene mine.

Folk lå strødd rundt omkring og ingen lot til å bry seg om å hjelpe til med å få huset i orden. Snart stakk de alle sammen. Heidi og en jente fra Polen var de eneste som ble igjen for å rydde. Det passet meg bra. Jeg tok fram posen som Sverre hadde lagt igjen. Jentene forsynte seg flere ganger, selv hadde jeg fått nok. Senere kledde vi av oss foran peisen og holdt det gående utover kvelden. På et eller annet tidspunkt kom foreldrene mine hjem.

«Kan dere dempe musikken?» spurte far. Han virket liten og stusslig i lyset fra gangen. Mora mi tittet skremt fram bak ryggen hans. «Den er grei,» sa jeg. «Bare gå og legg dere.» Jeg strøk Heidi på kinnet, kysset Natalia i nakken. Hun var fra Wroclaw, hadde lange bein og var villere enn Heidi.

Neste formiddag røsket faren min tak i meg.

«Jentene er syke,» sa han. «Du må gjøre noe, Andreas.» Heidi og Natalia lå bevisstløse på stuegulvet. De pus-tet tungt og var blåhvite i ansiktene. Mobilen til Natalia lå klemt fast i hånda hennes, hun var forunderlig kald. «Vi må ringe 113,» sa jeg og prøvde å tenke klart. Jeg visste at Sverre ikke var til å stole på.

Politiet kom først. Den ene av tjenestemennene forsøkte gjenopplivning på Natalia. Hun pustet uhørlig, pulsen var uhyggelig svak. Heidi kviknet litt til da vi rusket i henne, men lot

Det er ingen som bryr seg

seg ikke vekke. Like etter kom ambulansen og kjørte jentene til sykehuset med fulle sirener som ga gjenlyd i nabolaget. Politiet sa de måtte ta meg med til stasjonen for et formelt avhør. Det var begått ulovligheter i huset og jeg var verten i selskapet. Faren min gråt da jeg gikk. Mora mi så jeg ikke noe til.

«Forferdelige greier som er i omløp,» sa politimannen, noterte navn og personnummer. Det var mitt første avhør. «Ja,» sa jeg og hadde med ett en hel masse å si.

«Problemet er at det er ingen som bryr seg. Heller ikke foreldrene mine ser ut til å bry seg. Det må være noe riv ruskende galt med samfunnet vårt når vi lar dette skje. Det er sjukt hva folk får seg til å selge på gata.»

«Det er ingen som bryr seg,» nikket politimannen ettertenksomt. Telefonen ringte, han tok den og ble sit-tende taus.

«En av jentene døde,» sa han til slutt.

Det var omtrent da jeg begynte å grine. Jeg husker ikke sikkert, men jeg tror det var første gang jeg gråt mens en annen så på. Politimannen reiste seg og gikk ut.

Resten av dagen ble jeg sittende på politistasjonen. Folk kom og gikk. Det var ingen som låste meg inn på cella og det var heller ingen som ba meg om å gå. Voksne mennesker i uniform jobbet på alle kanter. De var satt til å passe på oss unge, de forsøkte å gjøre jobben sin på best mulig måte. Likevel hadde de mislyktes. En av jentene hadde dødd fordi jeg lot meg lure av en fyr som het Sverre. Det fantes livsfarlige ting der ute. Var det ingen voksne som kunne finne ut av dette én gang for alle og sørge for at det aldri mer ville gjenta seg? Jeg skalv. Jeg ville fortelle dem alt de trengte å vite. Jeg ville gjøre hva som helst for at dette ikke skulle skje igjen. Til slutt kom den første politimannen tilbake. Han satte seg tungt på stolen, ryddet unna noen papirer.

«Hva skjer nå?» spurte jeg.

«Det er ikke funnet noe grunnlag for pågripelse,» sa han. «Du kan gå.» Jeg burde ha innsett det for lenge siden. Det var virkelig ingen som brydde seg.

Kristopher Schau - rettsnotater
Rettsnotater
22. juli-rettssaken, Oslo tinghus 2012
Kristopher Schau

Kristopher Schau dekket 22. juli-rettssaken som journalist. I uke 6 i rettssaken blir vitneforklaringene fra ofrene mange, og Schau spør seg selv: «Kommer vi til å være lei av å høre på dem?»

UKE 6

Vitneforklaringene fra Utøya kommer og kommer. Seks uker inn i rettssaken begynner man uhyggelig nok å bli vant til grusomhetene. Ikke til å unngå, antagelig, men likevel en fæl følelse. Det er mengden som gjør det. De følger den samme grufulle dramaturgien, forklaring etter forklaring. Først får vi høre om hvordan ungdommene tror det er kinaputter de hører. Etter det: forvirring, panikk, drap, skuddskader, flukt, redning, sykehus og til slutt rekonval-esens. De samme ingrediensene hver gang. Bare munnen som forteller er ny. Hver eneste historie ville isolert sett ha vært det verste jeg noensinne har hørt, men antallet gir meg ikke tid til å ta det inn, og det er det som er så fælt. Jeg sitter hele tiden igjen med en følelse av ikke å ha klart å høre etter ordentlig. Det er nesten så man føler man står i gjeld til en del av vitnene. Ting rekker ikke å bli fordøyd. Jeg prøver å huske de overlevende som setter seg i vitneboksen. Ikke bare utseendet deres, men hva de har opplevd, og hvordan de klarte seg. Men det er så mange av dem, og de bare kommer og kommer og kommer. Det letteste ville være å velge seg ut et par historier å fokusere på. Å bare bestemme seg for at «det er disse som er Utøya for meg», men det synes jeg heller ikke vi har lov til. De som vil bli hørt, skal høres.

Vi snakket om det hjemme forrige helg. Hva skjer fremover, når det verste har lagt seg? Når det kanskje har gått et par år, og vi uberørte har fått 22/7 på trygg avstand. Behring Breivik er endelig bak lås og slå, regjeringskvartalet er under oppbygging igjen, og det har vært både to og tre nye sommerleirer på Utøya. Det har kanskje til og med skjedd noe annet jævlig, som ligger lengre frem i bevisstheten. Som krever alt det vi måtte ha igjen av empati. Hva da, med de som overlevde 22/7? Kommer vi til å være lei av å høre på dem? Og enda verre, kommer de til å merke at vi føler det sånn? Merke at vi er lei? Og hva med alle dem som faktisk ikke har snakket under rettssaken? Fordi de ikke orket, eller fordi de ikke ble innkalt. Hva med dem? Kommer vi til å orke å høre på historiene deres hvis de først får et behov for å fortelle?

«Å nei, ikke enda en overlevende fra Utøya som skal fortelle hvordan hun har det.»

Den er ikke så pen på trykk, den setningen, men jeg er redd den kommer for mange. Og det er da vi må trekke pusten før vi snakker. Før vi sier noe kjipt. Om det er noen overlevende som først om fem år føler at det er da de må snakke, så skylder vi dem å høre etter. Selv om vi

kanskje har gått lei. Folk er forskjellige. Et hundretalls berørte fra Utøya betyr et hundretalls reaksjoner. Det er så fort gjort å se på ungdommene som en ensartet gruppe. Jeg husker bestefaren min en gang fortalte meg om noe av det han syntes var verst med å bli gammel. Han var 85 år på dette tidspunktet. Det verste var, sa han, at folk antok at fordi han var gammel så ville han automatisk ha utbytte av å være sammen med andre gamle.

«Tenk deg selv, hvis du måtte være sammen med fem andre som var akkurat like gamle som deg selv over lang, lang tid, bare fordi dere var født omtrent samtidig. Du har ikke valgt disse menneskene selv. Dere er bare blitt plassert sammen. De kan jo være både rasshøl og dørgende kjedelige, og så har du ikke noe valg», sa han.

De på Utøya valgte å være medlem av AUF, de valgte aldri å være ofre. Men at de ble det, og at det er et så kolossalt antall av dem, gjør at de overlevende fra Utøya fort kan havne i en tilsvarende posisjon som bestefaren min. At de blir en mengde, ikke enkeltpersoner. Det kan etter hvert bli så altfor lett å avfeie dem med at «dette har dere snakket om før». Men det har de altså ikke nødvendigvis. Dette er ikke en stor klump med mennesker som tenker og reagerer likt. Dette er enkeltindivider, med hvert sitt reaksjonsmønster. Noen vil ha et større behov for å snakke om dette enn andre. Og på forskjellige tidspunkt.

Historiene ligner på hverandre. Det tærer på, det også. Til tider er de nesten identiske. Men hvis vi bare hører etter, kommer nyansene. Å være til stede under såpass mange vitneforklaringer blir derfor nettopp det, for min del. Å plukke setninger ut av mengden. For å forhåpentligvis klare å knytte personer opp mot ordene. Den første setningen jeg kommer på, er fra den unge nestlederen i et av fylkeslagene. Hun ble selv skutt, men sliter allikevel med skyldfølelse overfor noen av dem som ble drept.

«Jeg mista de tre yngste», sa hun med lav stemme.

Selv er hun født i 1992. Det føles ikke som en setning noen på hennes alder skal behøve å si. Feil er det også. Hun mistet dem ikke. Behring Breivik tok dem fra henne. Hun vet det godt selv, men skyldfølelsen hører ikke på fornuften.

Like vondt blir det når tonen er den motsatte. Når det som blir sagt gjør personen yngre enn det den er. En ung jente som var blitt skutt inne i Kafébygget kunne høre politiet komme, men merket at de var forsiktige med å ta seg inn, og brukte lang tid.

«Det er ingen slemme her», ropte hun ut til dem, for at de kjappere skulle komme og hjelpe.

Nesten som et barn. Vondt, vondt, vondt. Med én gang skrekken blir så personlig, blir det også så mye verre å høre på.

Andre ganger er det nøkternheten i historiene som tar meg. Tørr konstatering, fortalt i presens. Nesten som et haiku.

«Og så hører jeg hyling. Og så hører jeg smell. Og så hører jeg hyling. Og så hører jeg smell. Og så hører jeg ingenting.»

Ordrett fra et av vitnene. Ikke et dikt. Bare virkeligheten på øya beskrevet mest mulig effektivt. Mangelen på detaljer gjør at jeg må fylle på selv. Og ikke med noe bra. Andre igjen kommer med beskrivelser jeg ikke har hørt før, eller tenkt på.

«Det ble jo nesten et basseng av blod som jeg ble liggende oppi. Blod er jo varmt i begynnelsen, men etter hvert blir det kaldt.»

Dette er ikke noe hjernen min har behovd å ta inn over seg tidligere. At blod kan være kaldt. Selvfølgelig kan blod det. Ikke noe problem. Informasjonen tar jeg til meg. Problemet er at denne kunnskapen, denne setningen, er det nå en ung fyr som har lært seg fordi han har opplevd det selv. Han satt i et basseng av blod til blodet ble kaldt.

Siden alle historiene ligner, gjør alt som oppleves som nytt at jeg lytter. Noen minutter lenger ut i forklaringen kommer samme person med et stikk til drapsmannen, basert på hvordan han selv oppfattet uttrykket Behring Breivik hadde i ansiktet da han så ham.

«Vi har å gjøre med en person som er emosjonelt ustemt.»

Fra et offer til seierherre på bare noen minutter. Ho ho, «emosjonelt ustemt», det er jo perfekt formulert! En setning som garantert irriterer tiltalte noe grenseløst. Jeg får lyst til å klappe.

En annen som ble skutt på øya forteller at han nå har flyttet til en større by, etter at han kom ut fra sykehuset. Grunnen han ga, ga meg enda et ansikt til offermassen. Et perspektiv som ikke hadde slått meg før han sa det selv. Han flyttet «så jeg ikke ble 'han fyren som ble hardt skadet på Utøya'.»

Enda en som bare ønsker seg tilbake til normalen. Alle gjør selvfølgelig det, men for mange betyr dette altså også å slippe å synes. Slippe å vitne. Slippe å være i avisen. Å kunne bli borte i mengden. En umulighet på Utøya 22/7. Det kan vitne på vitne fortelle om. Historie etter historie.

«Og så begynner han å skyte alle. Én etter én. Til han treffer meg.»

Dette forteller den eneste overlevende fra Kjærlighetsstien. Få ord som sier alt. Aktor spør hva hun tenkte mens hun lå der, og hørte at de andre ble drept.

«Jeg tenkte at 17 år ikke er et langt liv.»

Noen i salen begynner å gråte.

Hvis noen måtte lure, så er det sånn dagene er nå. Historiene kommer og kommer. Bølge på bølge med helvete. Innimellom skremmer det meg hvordan jeg allerede har latt meg venne til å høre disse historiene bli fortalt. Hvordan jeg nesten har lyst til å spole over introen, det med hvordan de sitter og snakker om det som har skjedd i Oslo, og heller hoppe rett på uhyrlighetene. Ikke fordi jeg gleder meg til å høre om det, men fordi jeg nå vet av erfaring at det er her trøkket ligger. Setninger som står ut, setninger som vil vekke meg.

Meg, meg, meg. Det er tydeligvis det det koker ned til. Hver eneste dag kommer det inn nye pårørende til sal 250. Mennesker som er her for første gang. Som tar inn over seg rettsaksalvoret for første gang. Alt i livet deres dreier seg om dette øyeblikket, og jeg føler et behov for mer «action»? Stygge reflekser, dette, jeg vet det. Men de bunner ikke i et ønske om blodige detaljer. Det er bare et fortvilet forsøk på å holde det jeg opplever i live. Holde det viktig. At dette ikke skal glemmes. At jeg ikke skal bli lei, nummen eller døv. Igjen må det tas et par dagers pause. Få justert hva som er det «vanlige».

Noe annet jeg synes det er viktig å tørre å si høyt, hvor ubehagelig det enn må høres ut, er at med så mange ofre som vi her står overfor, er det faktisk ikke mulig å like dem alle. Det ligger et iboende behov i oss for å skulle føle empati med folk som har opplevd grusomheter, men forskjellige mennesker sympatiserer med forskjellige mennesker, og noen vil du dessverre ikke kunne ta inn over deg. Dette gjør oss ikke til dårlige mennesker. Det gjør oss til mennesker. Og dette er helt greit, selv om det føles litt forvirrende. For i dette ligger det også noe fint. Hvordan vi behandler ofrene i årene fremover dreier seg til syvende og sist ikke om hvorvidt vi liker dem, eller om vi har gått lei. Det dreier seg om å vise såpass respekt at vi i hvert fall lytter, når vi blir bedt om det. Og vi kommer til å bli bedt om det. Historiene vil komme og komme og komme.

Jon Fosse,
kortprosa om oppvekst

Ein ting

Syskenbarnet til Asle, han og ho er gode venner, jobbar i musikkforretning i ein by. Ho har lova Asle at når dei får ein brukt og fin elektrisk gitar inn i butikken der ho arbeider, skal ho kjøpe ein slik gitar til han. Asle har gitt henne pengar og no går han og ventar på at gitaren, den fine, flotte gitaren, skal komme med båten frå byen der syskenbarnet hans arbeider. Asle tenkjer på gitaren som det finaste som finst til. Asle går og ventar, og han veit at gitaren er det finaste han kan tenkje seg. Og gitaren kjem med båten frå byen. Den er raud og svart. Det er ein fin gitar. Asle er fornøgd. Men Asle ser jo at det er nokon som har laga gitaren, skrudd skruer i gitaren. Og han hadde liksom ikkje tenkt seg at noko menneske skulle ha laga gitaren, gitaren skulle liksom ikkje vore ein ting. Asle merkar at han er blitt litt skuffa.

Asle har aldri lese ei bok

Jon Fosse,
kortprosa om oppvekst

Asle har aldri lese ei bok

Asle har aldri lese ei bok. Og så les dei ein roman på skulen. Og Asle merkar at han likar det godt, for i romanen blir liksom alt som elles berre går på kryss og tvers til musikk, som han jo likar så godt, men ikkje berre til musikk, for musikk veit han jo godt kva er, men det blir til ein slags musikk som gjer at alt som går på kryss og tvers blir roleg og fint å tenkje på.

Bjørn Sortland,
utdrag av roman:

«Kva tåler så lite at det knuser om du seier namnet på det?»

Han er på veg ut då han ser henne. Ho er heilt skalla, han tenkjer at det er få jenter som er vakre utan hår. Ho sit på ein krakk borte ved anlegget og røykjer, snakkar ikkje med nokon. Ho har ein tynn, brun ullgenser på seg, han sit tett inntil kroppen. Han tømmer glaset og går bort.

– Hei, seier han og spør om ho har ein sigarett, han seier at han er gått tom. Han set seg ned på kne, ho gir han ein, det er berre to igjen i pakken. Ho tenner også røyken for han, bøyer seg fram så håret hennar kunne, om ho hadde hatt hår, ha kitla lett i ansiktet hans. Ho knip augene saman då ho får røyk i dei.

– Ingrid, serier ho og gir han handa som om ingenting var skjedd. Ho må då forstå kor vakker ho er, det glatte hovudet, dei spisse brysta som genseren klemmer, den smale handa som held sigaretten, dei lange augevippene som nesten ser kunstige ut.

– Markus, seier han etter å ha inhalert så kraftig at det svimlar for han.

Ho smiler. Eit smalt ansikt, mørke auge. Ho ser trøytt ut, litt bleik. Han tenkjer at ho ser trøytt ut på ein måte som nesten ingen gjer på fest. Han kjenner det i magen. Han tippar at ho kanskje er fire år eldre.

– Kva jobbar du med? spør ho. – Eller studerer du?

– Eg førebyggjer terrorisme, seier han og må setja seg ned på golvet, det er vondt å sitja på kne så lenge, det verkar i låra.

Ho smiler. Ho knipsar heile tida av oske som ikkje treng å knipsast av.

– Du ser nesten for ung ut til å jobba i politiet.

– Eg er for ung til å jobba i politiet, seier han. – Eg jobbar på flyplassen. Eg kan sjølv sagt ikkje seia kva eg gjer, men det har med bagasje å gjera.

Ho ser på han med mørke, brune auge.

– Eg skal ut og fly veldig tidleg måndag morgon, går du gjennom alt eg har pakka då?

– Det spørst kor du skal.

– Til Oslo.

– SAS sin 0635-flight?

– Ja. Riktig. Sjekkar du trusene til folk?

– Eg kan dessverre ikkje snakka om det.

– Tullar du?

«Kva tåler så lite at det knuser om du seier namnet på det?»

Han ristar på hovudet.

- Det er bra at nokon sjekkar, seier ho.
- Eg er livredd for å fly, det er verst når vi landar, eg håpar alltid eg har englevakt.

Han er ikkje egentleg i bakrus, drakk mykje vatn før han la seg, er berre daudtrøytt.

Han har lært litt meir om å drikka, det er viktig med mykje vatn.

Dei er berre tre på teamet i dag – i tillegg til han sjølv er det Rolf og Karsten. Nikolai har ikkje komme, han pleier ikkje å skulka. Markus er stiv i kroppen, alt går i sakte kino. Siste halve året etter vidaregåande har han stabla koffertar og bagar på flyplassen. Det er stort behov for folk, fleire og fleire reiser.

I pausen et han ei tjukk skive med leverpostei og sylteagurk. Det hjelper også. Sylteagurkane og vatnet er hans eiga oppdaging. Han har eit lite glas med franske, små sylteagurkar i kjøleskapet på pauserommet.

Nikolai ringjer og seier at han er sjuk, oppkast og feber, influensa. Markus tilbyr seg å ta mandagsvakta hans før Nikolai har spurt.

Han sit heile søndagskvelden utan å gå ut frå hybelen, han ser ein film han har sett før på tv, går så dei få metrane over til senga og legg seg klokka halv elleve. Han prøver å lesa litt i ei bok han trur at han burde ha likt.

Han har fått tak i nokre piller i Tyrkia som ein kompis sa han skulle kjøpa, han var der på ferie i fjor, bestemte seg for at det skulle vera siste ferien saman med mamma og pappa. Pillene gir han ein rar smak i munnen morgonen etter, han tar berre ein halv, han liker ikkje natta, vaknar så ofte, får ikkje sova, blir berre sånn passe døsig. Han kjente seg halvkriminell då han sneik seg inn på apoteket og kjøpte dei. Halvkriminell og vaksen.

Han tenkjer på det vakre hovudet hennar, ansiktet som var så nær hans då ho tende sigaretten. Han kjenner ein svak verk i magen, han har ein plan, han vil at natta skal gå fort.

Kanskje har ho berre handbagasje? Han er redd for å missa, så han seier at han leitar etter ein koffert eller bag som det står Ingrid på. Han seier til Rolf at det er venninna til søster hans, at han vil bølla med henne.

Rolf drit i det. Viss han vil bølla med nokon, så er han med. Ein gong la Nikolai handjern med rosa plysj på oppi det han trudde var kofferten til ei gammal dame.

Han kjenner verken i magen då han finn han, ein liten, lyseblå koffert. Ein lyseblå koffert med glidelås. Det er berre ei Ingrid som skal til Oslo, Ingrid Rasmussen. Kodelåsen framme står

«Kva tåler så lite at det knuser om du seier namnet på det?»

på 000. Han tar sjansen på at det er ho. Han opnar. Det er truser oppi. Bh. Hennar. Jo, det er hennar, det er ein raud ullgenser, lik den brune. Han blir svimmel.

Og utan at Rolf ser det, legg han eit lite ikon i kofferten. Erkeengelen Mikael. Han legg ikonet øvst, slik at ho ser det med ein gong ho opnar kofferten. *Ein engel passa på deg under heile flyturen*, skriv han på ein liten lapp. Han skriv mobilnummeret sitt òg. Han kjenner seg mistenkjeleg lur då han lukkar igjen

Etterpå, då flyet tar av, då det er for seint, angrar han. Ho synest sikkert det er kleint at han har sjekka kofferten hennar. Ein kan ikkje driva på å gi vekk ikon for å få tak i ei dame. Kanskje var det ikkje hennar koffert, heller.

«Kjøtkverna»

Agnes Ravatn,
Kjøtkverna, essay/kåseri

KJØTKVERNA

Markedet i Haugesund: Mitt første kjøpesenter! Her skjedde alt som var avgjerande for kva for eit menneske eg skulle bli: Her kjøpte eg min første CD (Absolute Music 8), mi første bok til fullpris (Mord på Orientekspresen), og her åt eg min første hamburger (frå Burger King). Kven ville eg vore i dag, utan Markedet? Tanken er svimlende.

Det ville nok vere løgn å påstå at folk ser direkte ulykkelege ut, her dei traskar sakte bortover i støvletter, boblekåper og skjerf som sleper etter bakken, men dei ser ikkje lykkelege ut heller. Ektemenn som hatar å handle, handlekraftige kvinner som hatar ektemennene sine, tyggistyggjande jenter i korte, kvite boblejakkar og høge hælær. Hundre tusen barnevogner, skrapeloddskrapande pensjonistar. Mennesket i all sine livsfasar. Variasjonen av butikkar er den same på alle kjøpesenter: daglegvare, eit utal klesbutikkar, elektronikk/dataspelbutikk, fotobutikk, parfymeri, blomebutikk, bokhandel, musikkbutikk, frisør. Som om det ikkje er risikabelt nok å gå til frisør i utgangspunktet, skal ein sitje i eit utstillingsvindu medan hundre menneske passerer i minuttet. Det er galematias. På Rimi: Ein mann køyrer rundt i motorisert rullestol som eit svin. Då han kjem til kassa, hoppar han elegant ut av rullestolen og legg varene på bandet: kanskje femti firpakningar med meisebollar.

Av alle verdas stader er det kjøpesenteret som i størst grad får meg til å hugse min eigen overgang frå barn til ung vaksen. Brått å skulle ha ansvar for å kjøpe sine egne klede og dermed bestemme sin eigen lagnad, til dømes. Av faste uttrykk er «klær skaper folk» det som har mest for seg. Eg gjekk rundt i dei sjukaste kreasjonar, heilt stiv i fjeset, og prøvde å opptre nonchalant og utvise sstor sjølvkontroll, som ein vitse eg ikkje skjønna sjølv, men som alle andre lo av. Metaforisk, altså, men likevel. Når eg tenkjer meg om, trur eg foreldra mine var meir flau over meg enn andre vegen.

Sidan ungdomstida berre består av gruppepress, prikkedød og skam: Eit skrekkeleg møte med skam fann stad her på dette kjøpesenteret. Ekte merkeklede var på den tida altfor dyrt – enno klarer eg ikkje å fatte og begripe korleis foreldra til dei andre hadde råd til å skjenkje sønene og døtrene sine merkeklede – og eg var dermed dømd til ei mindreverdige ungdomstid i simple Cubusklede – heil til den dagen butikken «Lagersjefen» brått dukka opp i eit mørklagt hjørne av senteret: ein fattigmans motebutikk som selde ekte merkeklede med produksjonsfeil i varierande alvorsgrad, til sterkt nedsette prisar. Det blei eit vendepunkt i livet mitt. Her gjekk eg med bøygd hovud og kjøpte heilt idiotiske klede, enorme bukser og genserar, så lenge det var ekte Levis, spela det inga rolle for meg korleis kleda såg ut. Ein dag på skulen blei eg konfrontert med ei spraglete og uformeleg Dieselbukse, som eg spankulerte rundt i skulegarden i, stolt som ei høne. «Kor har du kjøpt den buksa? På Lagersjefen?» spurde eit menneske eg aldri kjem til å tilgi. Eg blånekta, men alle kunne sjå at eg laug, og eg viste meg aldri meir med den buksa. Kva skulle eg no gjere? Slutte på skulen og få meg fast arbeid, for å greie å finansiere mine egne merkeklede utan produksjonsfeil? Den barndomen! Han var

ikkje nådig. Like vanskeleg som å finne fram i ei NAF-bok, før ein har skjønna systemet.

Det mest magiske barndomsminnet mitt, som sjølvstekt óg fann stad på Markedet, er mi første reise med rulletrapp. Ingen som har teke rulletrapp, har ikkje straks, utopisk drøymande, overført denne ideen til fortaua. Men ein film eg blei eksponert for, øydela straks gleda – kan det ha vore *Who framed Roger Rabbit?* – ved at ein skurk blei drepen i ei rulletrapp, maltraktert som i ei kjøtkvern ved toppen av trappa.

Kvar ulykkelege familie er ulykkeleg på sin eigen måte, skreiv Tolstoj i ein lys augneblink, medan alle kjøpesenterkafear er glorete på same måte. Her skjemmes ein ikkje for å ta tretti kroner for ein kopp traktekaffi, og sytti kroner for ein klump med smør med litt brød under. Den magiske tiltrekkingskrafta kjøpesenter har på pensjonistar på føremiddagen, er interessant. Dei eig senterkafane. Vel unnt! Ved sida av meg sit ein stor og dominerande flokk pensjonistar. Kommunikasjonen går føre seg over fire bord. Det er svært sjarmerande korleis eldre menneske elsker søtsaker. Eg høyrer ei av dei kviskre håst og oppspilt: «Sjokolade med krem!», og resten av bordet nikkar drøymande. Dei snakkar om tekstmeldingar, og om cappuccino, som dei likar, og om caffè latte, som dei slett ikkje likar. Kan dei ikkje i staden snakke om den nært føreståande døden? Gå på bingo! Må dei absolutt prøve å henge med i verda? Kan dei ikkje berre gå tilbake til å vere gamle og avskorne frå det moderne samfunnet? Då var dei så søte og hjelpelause.

Ved eit anna nabobord sit to kvinner med aggressive trutmunnar og ti handleposar og snakkar om gryteretter, gasskomfyrar og protein. Bortanfor der: to jenter, ikkje meir enn tretten, med kvar sin softis. Dei diskuterer gitar, med særleg vekt på «Jokke» og «Andy», som har lang erfaring med å leggje vin. Jentene legg sigarettpakkane sine demonstrativt, men tilforlateleg, framfor seg på bordet. Det er fantastisk korleis ungdom spelar at det dei driv med, er det mest naturlege i verda. Den eine jenta arbeider i ein baguettebutikk og snakkar utrøyttelg om mais, som tydelegvis er eit vanskeleg handterleg baguette-materiale, medan den andre lyttar interessert, med ei empatisk mine. Ho fortel deretter om ein tidlegare valdeleg kjærast: «Han skrapa meg på armen med VISA-kortet sitt!» Verda er brutal. Då telefonen til den andre jenta ringjer, og ho høyrer at det er mor hennar, skjuler ho automatisk røykpakken inne i det utruleg lange genserermet sitt.

På kjøpesenteret lærer ungdomen først og fremst å røyke, stele og gjere seg attraktiv for det motesette, evt. same, kjønn. Butikktjuveri, ja – det kan eg vel like gjerne tilstå no, først som sist, at eg dreiv ein del med i min ungdom. Men til mitt forsvar kan eg seie at det var snakk om svært rasjonell steling, snusfornuftig vinningskriminalitet og slett ikkje for spenninga si skuld. Er det noko eg mislikar, så er det spenning. Til dømes stal eg ein gong ei praktisk lommebok, som ei slags oppmuntring til å skaffe eigen kapital i staden for å stele. Det er fælt å tenkje på korleis dei godtruande foreldra mine reagerer når dei les dette, men eg hadde ikkje stått fram på denne måten om det ikkje var for at mi eiga mor i sin barndom stal ei vakker loddbok hos den lokale kjøpmannen.

Dessverre blei eg aldri arrestert og stilt for retten, men eg skreiv mang ein angstfylt skulestil om jenter som blei tekne og fekk si straff, etter dristig nasking, for å ventilere ut min eigen skrekk, og med moralske sluttpoeng for å byggje opp ein etikk til personleg bruk.

Å gå i klesbutikker får fram det verste i meg, å stå og dulte borti stativ og andre kundar og trekkje ut plagg etter plagg: Er dette fint? Er dette fint? Eg anar ikkje! Dei siste åra har eg begynt berre å kjøpe det dyraste eg finn, som ein slags garanti for at det må vere bra ting. I min ungdoms vår gjekk eg rundt på dette kjøpesenteret konstant uroleg for å treffe hauge-sundsslektningane mine, dei alltid velklede, velstelte og sosialt intelligente tremenningane som eg såg på som svært verdsvane og elegante. Min bygdebakgrunn hadde alt då skapt eit solid mindreverdighetskompleks i meg.

Eg hugsar så altfor godt ein gong eg som tolvåring på vandring på Markedet brått fekk auga på meg sjølv i ein spegel, stivna momentant og utstøytte eit lite nøtteskrik: Så stygg! Eg hadde lyst til å drepe meg sjølv der og då. Viss det var slik det skulle vere, kunne dette livet umuleg nokon gong blir verdt å leve. Eg vurderte å dyppe meg sjølv i tjøre og rulle meg i fjør og småsprang deretter med bøygd nakke til bussen, i fortvila skam. Vel, vel, usikkerheit meg her og usikkerheit meg der. Det viktigaste er no at det er fred på jord, og at finanskrisa endeleg ser ut til å vere over.

Eg følgde ein gong for ikkje lenge sidan litt etter Siv Jensen på eit kjøpesenter, og ho framstod som like usikker som eg når ho såg på klede, og eg fekk ein sterk sympati for henne. Ho verka full av tvil og kompleks; dette seier eg ikkje for å utlevere henne, men for å nyan-sere bildet av henne som skråsikker og usårleg. Så til Siv Jensen, dersom du les dette: Bra for deg at du ikke kjøpte den hvite drakten på VIC, for den klede du ganske så dårlig! Sjølv stod eg halvt skjult bak ei utstillingsdokke, svært nervøs.

Overfor dei som arbeider i klesbutikk, har eg også alltid kome til kort. Kvar minste antydning til kontakt er problematisk: «Hee ... nei, eg berre kikkar», svarer eg servilt, med ein dialekt som sjølv for meg brått verkar heilt uforståeleg, og endar så opp med å kjøpe noko, for å rettferdiggjere min eksistens. I staden for å prøve å etablere eit meir avslappa forhold til kjøpesenter har eg no berre slutta å gå dit. Eit samfunn der ein slepp å handle, det måtte vere ideelt. Eg kunne tenkje meg berre å slutte med det. I staden leggje vekk halvparten av alle klede mine på eit loft, og når eg synest eg treng nye klede, kan eg berre hente noko ned frå loftet. Dette kjem eg til å starte med frå i dag av.

Lesesentiment
Universität